

TEVHİD VE DÜŞÜNCE OKULU

*Bilgi, birikim ve tecrübeleri açığa çıkaracak
çalışmaların her zamankiden daha önemli
olduğunu düşünüyoruz...*

**BURSA
2018**

5. HAFTA

KONU : SÜNNET, HADİS ve RİVAYET

KONUŞMACI : Bülent Şahin ERDEĞER

Allah'ın elçisi Muhammed (as) son vahyin başlattığı değişim ve dönüşüm hareketinin liderliğine, önderliğine de Alemlerin Efendisi Allah tarafından getirilmiştir. Müslümanlar onun Kur'an'ı yaşamaştırma, şahit olma metoduna uymak, onu izlemek zorundadırlar. Bu metodun/önderliğin ilke ve ölçüleri de yine Yüce Allah tarafından bildirilmiştir. Resûlullah'ın Müslümanların ilki olmasının bir hikmeti de insan merkezli din/hayat tarzı anlayışından Allah merkezli/Kitabullah eksenli bir dine dönüşümün işareti olmasıdır.

*"(İnançlarını eleştirdiğin için Sana kızan Müşrikler'e) Seslen: "Bana, hayatımı yalnız Allah'a özgülüyerek şirk koşmadan O'nun rızasına uygun yaşamam ve (bu örnekle) sadece Allah'a teslim olanlara öncülük yapmam vahyedildi."
(39/11-12)*

Evet, İslâm'da kişiler değil ancak ilkeler/mesaj merkezdedir. İşte bu merkezin ilk iman edeni de Resûl'ün bizzat kendisidir.

KUR'ÂN'DAKİ RESÛLULLAH

VE

SÛNNET - HADÎS - RİVÂYET KAVRAMLARI

(Bülent Şahin ERDEĞER)

Kur'ân'daki Resûl'ün Özellikleri

Resûlullah'ın Görevi: Tebliğ

Allah'ın Elçisi olma şerefine sahip olan Hz. Peygamber'in Kitâb-ı Kerimimizdeki vasıfları da onu örnek almamızı ve onunla ilgili zihnimizdeki tasavvuru şekillendirmektedir.

Örneğimiz Resûlullah'ın tek görevi tebliğdir. Tebliğin farklı boyutları bulunmaktadır. Tebliğ sadece sözlü bir propaganda ya da söylev değildir. Tebliğ, mesajı iletmek, mesajın yaşanılabilirliğini göstermek ve örnek olmayı, mesajı yine mesajla açıklamayı da beraberinde getirir:

"Ey Mü'minler unutmayınız ki bu ilahi mesajları size duyuran elçimiz Muhammed'in görevi, işbu tebliğ vazifesinden ibarettir. Artık kimin ona iman ve itaat ettiğini, kimin isyan ettiğini biz biliyoruz ve herkese gerekli karşılığı vereceğiz." (5/99 TM)¹

Peki Resûl tebliği nasıl gerçekleştiriyordu? Bu sorunun cevabını arayalım...

a. Tebliğ'de Yumuşak Kalpli Olmak

Tamamen Allah'ın rahmeti sayesinde onlara yumuşak davrandın. Ama sert ve katı yürekli davransaydın, kesinlikle senden uzaklaşırlardı: Şu hâlde onları affet, affedilmeleri için de dua et² ve yönetim işinde onlarla istişare(ye devam) et!³ Artık kararını verdiğin zaman da, Allah'a güven! Çünkü Allah kendisine güvenenleri sever. (3/159 HK)

¹ Ayrıca bakınız: 5/67, 99; 6/19; 7/2, 184, 188; 13/7, 40; 15/89; 16/82; 21/45; 24/54; 26/194, 214; 27/80, 91-92; 28/46; 33/46; 50/45; 51/51; 52/29; 64/12.

² Hiçbir kaynak Allah Rasulü'nün kendisine savaşı açık arazide kabul etme konusunda ısrar eden, dedikleri olunca da savaş meydanını terk edenlere sitem ettiğini nakletmez. (HK)

³ Krş: 42/38. Hz. Peygamber savaş öncesi savaş konseyini toplamış ve istişare etmişti. Kendisi başta olmak üzere tecrübeliler şehrin içinde kalıp savunma savaşı verme taraftarıydı. Fakat çoğunluğu teşkil eden konseyin genç ve atak üyeleri meydan savaşında ısrar ettiler. Allah Rasulü

"Madem ki iyilik de bir olmaz, kötülük de;⁴ (o halde) sen kötülüğü en güzel şekilde savuştur! Bak gör o zaman, seninle arasında düşmanlık olan biri bile sanki sınımsız bir dost kesiliverir.

Ne ki bu (meziyete) sadece sabırda direnenler ulaşabilir; yine buna, ancak kendisine büyük bir pay ayrılanlar ulaşabilir."⁵ (41/34-35 HK)

b. Resûlullah (as) Müjdeleyici ve Korkutucudur

Yüce Allah'ın mübarek elçisi Hz. Muhammed (as), elçiliğini yapmış olduğu Kur'an mesajının içeriğinde bulunan Cennet ayetleriyle insanları müjdeleyip İslâm'ın huzur veren çağrısıyla bu dünyada da müjdeli bir yaşam fırsatı sunarken tıpkı diğer Resûller gibi elçiliğini yapmış olduğu vahyin içeriğindeki helâk ve azab ayetleriyle de hata eden iradelerin kendi kazandıklarını onlara haber vererek insanları uyarmıştır. Bu uyarı, yanlışa yönelen iradelerin kendi kazandıklarını onlara haber vermektir ibarettir:

"Elçileri güzel haberlerin müjdecileri ve uyarıcılar olarak (gönderdik) ki onlar(in gelişi)nden sonra insanın Allah karşısında bir mazereti kalmayın: İşte Allah ölçülerini ve hikmetini böyle gösterir." (4/165)⁶

c. Şefaâtçi mi, Şahid mi?

Ayetleri Yaşamlaştırın, "Şâhid"

Allah'ın Elçisi Muhammed (as) elçiliğini yaptığı ayetleri yaşama aktararak Kur'an'ın bir yaşam rehberi olduğunu bizzat pratikte göstermiş, izleyicilerine de örnek olmuştur. Resûlullah'ın şahitliği Kur'an'a muhalif ya da ondan bağımsız eylemlerden oluşmaz. Aksine O'nun hayat tarzı/Sünnet'i bizzat Kur'an'ın hayata dökülmesinden ibarettir. Bizler de onu örnek alarak Vahyin

---

o görüşte olmamasına rağmen istişare sonucuna uydu ve zırhını giydi. Bu arada durumu yeniden gözden geçiren bazıları görüşlerini Allah Rasulü'nün görüşü istikametinde değiştirdiler. Bunu Rasulullah'a iletince şu destani cevabı aldılar: Bir peygamber giydiği zırhı savaşmadan çıkarmaz!" (Buharî'den Naklen HK)

⁴ Yani ne iyilik kötülükle ne de kötülük iyilikle bir olabilir. Kötülüğe karşı kötülük ile iyiliğe karşı kötülük, iyiliğe karşı iyilik ile kötülüğe karşı iyilik de bir olmaz. Zımnen: Allah'a karşı küfür, En Büyüğün en büyük iyiliğine karşı, kötülüğün en fenasıdır. (HK)

⁵ "Sabır" kazanılanı, "pay" bahşedileni ifade eder; ilki iradenin şükrü, ikincisi şükrün ödülüdür.(HK)

⁶ Ayrıca bakınız: 5/19; 7/188; 11/2-3; 17/105; 19/97, 25/56, 57; 33/45; 34/46; 36/6; 42/7; 46/9; 51/50.

şahitleri-tanıkları olmalı ve insanlığa Kur'an'ın amaçlarına uygun yaşayarak örneklik yapmalıyız: "*Ey Nebi, Biz seni şahid, müjdeci, uyarıcı; Allah'ın kolaylaştırmasıyla⁷ Tevhid'e çağıran, insanları (vahiyle) aydınlatan bir kandil olarak göndermişizdir.*" (33/45-46 TM, 48/8)

Rabbimiz, Kitabında Kur'an'ı merkeze alan Resul önderliğinde bir toplum tablosu çizmektedir. Bu iman etmişler topluluğu da insanlığın merkezini teşkil etmektedir. Bu tablodaki merkezilik, "Üstün ırk" ya da "Hizmet edilmesi gereken seçilmiş kavim" değil aksine erdem merkezli bir örneklik ve sorumluluk anlamındadır. Şahitliğin "*Örnek olarak öncülük yapmak*" anlamı Resûl'ün ümmetine ümmetin de insanlığa yönelik sorumluluğudur: "*Böylece siz (mü'minleri, ne bazı peygamberleri inkar edip öldüren Yahudiler gibi ne de İsa peygamberi ilahlaştıran Hristiyanlar gibi olmayan) mutedil bir ümmet yaptık ki, insanlara şahid olasınız. Resûl de size şahid-örnek ve model olsun.*" (Bakara, 2/143)

Allah Resulü'ne yüklenen sorumluluk şahid olmasının yanında ayrıca Şehîd olmasıdır. Şehîd olmak, insanlara model ve örnek olmaktır. Bunun anlamı, tebliğ ettiği hayat tarzını önce kendi hayatında yaşamasıdır. Kur'an örnek ve model bir hayat yaşamaya, "şehîd olmak" diyor.⁸

Kur'an'da Rububiyetin tezahürü: Dönüştürülen, terbiye edilen tasavvura örnek "**Şefa**t"

Ahirette Şefat: Gerçeklere Şahitlik

Şahitliğin diğer boyutu da ahiret ile ilgili boyutudur. Yaygın kanaatin aksine Resûllerin şefaati ve özellikle "Hz. Muhammed'in Şefaati" Kur'an'a aykırı biçimde üretilmiş bir iltimas aracına dönüştürülmüştür. Oysa Kur'an'ın gündeminde açıkça Müşriklerin şefa

"*Siz ey imana ermiş olanlar! Pazarlığın, dostluğun ve şefaatin geçerli olmayacağı bir Gün gelmeden önce size rızık olarak bağışladığımız şeylerden [Bizim yolumuzda] harcayın. Ve bilin ki hakikati inkar edenler zalimlerin tâ kendileridir.*" (Bakara, 2/254 KM)

⁷ Bkz. Zemahşerî, Keşşaf

⁸ Mustafa İslamoğlu, Kur'an'a Göre Esmâ-i Hüsnâ, Düşün Yay., s. 929, İst. 2013

"Düşününün bir defa (ey Medine Yahudileri)! Vaktiyle atalarınızı, peygamberlere iman ve emirlerimize itaat etmiş oldukları için, düşmanlarına karşı muzaffer kılmış, dönemlerinin en saygın toplumu haline getirip onlara türlü nimetler ihsan etmiştik. Ancak şimdi elçimize iman etmediğiniz halde aynı saygınlığa sahip olduğunuzu, Allah tarafından cezalandırılmayacağınızı düşünmeniz yanlıştır.

Gerçek şu ki eğer elçimiz Muhammed'e imân etmezseniz, âhiret gününde bunun hesabını verirken, şefaât ve yardımlarını umduğunuz atalarınız ve diğerleri sizi kurtaramayacaktır, zira orada dünyada olduğu gibi bir ayrıcalık söz konusu değildir." (Bakara, 2/47-48 TM)

"Suçluları da yaya ve susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün; yalnız Rahman'ın huzurunda söz almış olanlardan başkaları şefaât edemez ki kafirler şefaât ile kurtulsun!" (Meryem, 19/87)

O halde şefaâtçi görülen Melekler ve Resûller'in şefaât edebilseler dahi nasıl şefaât/şahitlik edebilecekleri de yine Kur'an'dan öğrenilmelidir:

"Allah katında, kendisinin izin verdikleri dışında hiç kimsenin şefaati fayda vermez: kalplerinden [Son Saat'in] korkusu atılınca onlar, (Şefaât beklediklerine) soracaklar: "Rabbimiz [sizin için] neye karar verdi?" Ötekiler, "Doğru ve hak edilmiş olana; O, yücedir ve büyüktür!" diye cevap verecekler." (Sebe, 34/23 KM)

Kur'an, şefaatin salih amel sahibi olmayan kimselerin hem dünyada hem ahirette kurtulmak için Allah için hatırı sayılan (!) kişileri araya sokma düşüncesini reddeder. Şefaât bekleyen kişilere iltimas bekledikleri kişilerin sadece gerçeklere şahitlik yapacakları bildirilmektedir:

"Ama şunu iyi bilsinler ki hesap günü geldiğinde her peygamberi kendilerine tevhit mesajını ilettiği insanların karşısına şahit olarak çıkardığımız gibi seni de bu yahudilerin, münafıkların ve müşriklerin karşısına çıkaracağız. O gün dünya hayatında sana inanmadıkları için bin pişman olacaklar, keşke toprak olup gitseydik de bu zilleti ve perişanlığı yaşamasaydık diye yakınacaklar. Ama her şeyin açıkça ortaya çıkacağı o gün hiçbir bahaneleri kalmayacak ve azaba maruz kalacaklardır." (Nisa, 4/41-42 TM)

"Andolsun, kendilerine (Resul) gönderilenleri (vahye iman edip etmedikleri konusunda) sorguya çekeceğiz ve onlara gönderilen (Resulleri de tebliğ görevini yapıp yapmadıkları konusunda) elbette sorgulayacağız." (7/6)

Söz konusu ayetlerin bağlamı Hristiyan düşüncesindeki "Hz. İsa'nın şefaathçiliği" eleştirilmesidir:

"Kitap ehlinden, ölmeden önce onun (Tanrı değil İnsan olduğuna) kesin olarak imân eden olursa, O, kıyamet günü onların (Şirk koşmadığına) şahitlik eder." (Nisa 4/159)

Şefaati/iltiması umulan Hz. İsa'nın ahiretteki şahitliği şöyledir:

"Ve işte o zaman Allah, "Ey İsa, ey Meryem oğlu!" dedi, "Sen insanlara, 'Allah'tan başka tanrılar olarak bana ve anneme kulluk edin' dedin mi?" [İsa] cevap verdi: "Sen yücelikte sonsuzsun! [Söylemeye] hakkım olmayan bir şeyi hiç söyleyebilir miyim? Bunu söylemiş olsaydım Sen muhakkak bilirdin! Sen benim içimdeki her şeyi bilirsin, halbuki ben Senin Zâtın'da olanı bilemem. Şüphe yok ki, yaratılmış varlıkların idrakini aşan her şeyi tam bilen yalnız Sensin.

Ben onlara [söylememi] emrettiğin şeyden başkasını söylemedim: 'Benim Rabbim ve sizin Rabbiniz [olan] Allah'a kulluk edin' (dedim). Ve onların arasında yaşadığım sürece yaptıklarına şahitlik ettim: Ama Sen bana ölümü verdikten sonra onların koruyucusu yalnız Sen oldun: Zaten Sen her şeye şahitsin.

Şayet onları azaba çarptırırsan -şüphesiz onlar Senin kullarıdır; ve eğer onları bağışlarsan- şüphesiz yalnız Sensin kudret sahibi, hikmet sahibi!"

[VE Hesap Günü] Allah şöyle diyecektir: "Bugün sözlerine sadık olanlar hakikate sadakatlerinin faydasını görecekler: sonsuza kadar kalacakları, içinden ırmaklar akan hasbahçeler onların olacak; Allah onlardan çok hoşnuttur ve onlar da Allah'tan çok hoşnutturlar: Bu büyük bir mazhariyettir." (Maide, 5/116-119 KM)

Hz. Muhammed'in de ahiretteki şefaathinden yani şahitliğinden bahseden Kur'an, gerçekleri Rabbine arz ederek adeta şikayette bulunan bir şahitlik tablosu çizer:

"O gün Resûl de bu müşrikler hakkında şöyle şikayette bulunacaktır: "Rabbim, Doğrusu halkımdan bazıları bana vahyedilen Kur'an'a itibar etmediler, onu dinlemediler, onu çok uzaklarda terk edilmiş yetim bıraktılar!" (Furkan, 25/30)

Sonuç itibariyle aracılığın ve iltimasın olmadığı o gün şu şekilde tasvir edilir:

"Yer, Rabbinin nuru ile parlamış, hüküm konmuş, Nebîler ve şahidler getirilmiş ve aralarında mutlak adaletle hükmedilmiştir. Onlara asla en ufak bir haksızlık dahi edilmez." (Zümer, 39/69)

Allah ve Resûlü daima insanlığı salih amele yönlendirmiş, salih amel dışındaki kurtuluş çabalarını ise reddetmiştir.⁹

d. Ümmetin Rehberi "Evveli" Önderi

Allah'ın elçisi Muhammed (as) son vahyin başlattığı değişim ve dönüşüm hareketinin liderliğine, önderliğine de Alemlerin Efendisi Allah tarafından getirilmiştir. Müslümanlar onun Kur'an'ı yaşamaştırma, şahit olma metoduna uymak, onu izlemek zorundadırlar. Bu metodun/önderliğin ilke ve ölçüleri de yine Yüce Allah tarafından bildirilmiştir. Resûlullah'ın Müslümanların ilki olmasının bir hikmeti de insan merkezli din/hayat tarzı anlayışından Allah merkezli/Kitabullah eksenli bir dine dönüşümün işareti olmasıdır.

"(İnançlarını eleştirdiğin için Sana kızan Müşrikler'e) Seslen: "Bana, hayatımı yalnız Allah'a özgüleyerek şirk koşmadan O'nun rızasına uygun yaşamam ve (bu örnekle) sadece Allah'a teslim olanlara öncülük yapmam vahyedildi." (39/11-12)

Evet, İslâm'da kişiler değil ancak ilkeler/mesaj merkezdedir. İşte bu merkezin ilk iman edeni de Resûl'ün bizzat kendisidir.

---

⁹ Kitabın hacmi elvermediğinden Şefaath ile ilgili ayrıntılı ve ilmî bir Kur'an çalışması için konuyla ilgili tüm ayetleri nüzul sırasına göre değerlendiren şu kaynakların tetkik edilmesi gerekir: Prof. Dr. Yaşar Düzenli, "Üslup ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaath", Pınar Yay., İst. 2006, Mehmed Durmuş, "Kur'an'a Göre Şefaath", Anlam Yay., Ank. 2010, Doç. Dr. Murat Sülün, "Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 50:2 (2009), s.13-38, "Şefaath Dosyası Kur'ani Hayat Dergisi", Sayı: 50, Kasım-Aralık 2016.

e. Resûlullah Kur'an Öğretmeni/Kur'an'ı Kur'an'la Açıklayandır: Beyân

Allah'ın elçisi, elçiliğini yaptığı mesajı insanlara ulaştırmakla ve ulaştırdığı mesajı öncelikle kendi şahsında yaşayarak örnek/şahit olmakla insanları vahiyle değiştirmekte, cahiliye karanlıklarından İslâm'ın nuruyla şereflenmiş, temizlenmiş, yepyeni bir Kur'an nesli yetiştirmektedir. Ayetlerde de belirtildiği gibi Allah'ın elçisi Müslümanlara Allah'ın ayetlerini okuyarak onlara Kitab'ı ve onun ruhunu, amaçlarını yani hikmetini öğretmiştir:

"Nitekim Biz size, ayetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size kitabı ve uygulamasını/hikmetini öğretecek ve (böylelikle) bilmediklerinizi bildirecek, aranızdan bir Peygamber gönderdik." (2/151, 3/164, 62/2)

Rabbimiz, Resûl'e Kur'an'ı indirme sebebi olarak *"Hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeyi açığa çıkarmak yani iman eden bir toplum için yol gösterici ve rahmet olması"* (16/64) şeklinde açıklamıştır. (16/39, 43/63) Çünkü Allah, *"Bilen bir kavim için ayetleri ayrıntılı biçimde anlatmıştır."* (10/5)

Rasûlullah, Ehl-i Kitab'ın Kitab-ı Mukaddes'in meâl ve yorumlarında gizledikleri ve ihtilafa düştükleri şeyleri Kur'an'la ortaya koymuştur. Nitekim Nahl sûresinin 64. âyetinde, Rasûlullah'a Kitab'ın indirilmesinin sebebi olarak ihtilaf ettikleri şeyi insanlara tebyin etmesi gösterilmektedir: *"Sana bu Kitabı, ihtilaf ettikleri şeyleri açıkça anlataşın, bir de inanan bir topluluğa yol gösterici ve rahmet olsun diye indirdik."* (Nahl, 16/64)

İhtilaf edilen şeylerin açıklığa kavuşturulmasının Kitap'la olduğuna dair pek çok âyet vardır. Neml sûresinin 76. âyetinde, Kur'an'ın İsrailoğullarının üzerinde çekişip durdukları konuların pek çoğunu aydınlattığından bahsedilmektedir: *"Bu Kur'an, İsrailoğulları'nın üzerinde tartıştıkları konuların çoğunu aydınlatmaktadır."* (Neml, 27/76)

İsrailoğullarının ihtilaf ettikleri pek çok şeyi Kitap anlattığına göre Rasûlullah kendisine indirilen bu Kitap vasıtasıyla açıklamada bulunmuştur. Yine Bakara sûresinin 213. âyetinde, Allah'ın müjdecî ve uyarıcı olarak nebîler gönderdiği bildirildikten sonra ihtilaf ettikleri konularda, insanlar arasında hükmetmeleri için onlara beraberlerinde Kitap verildiği belirtilmektedir: *"İnsanlar tek bir topluluktu. Sonra Allah onlara, müjde veren ve uyarıda bulunan nebîler gönderdi. Onlarla birlikte hep doğruları"*

gösteren kitap da indirdi ki, ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap hâkim olsun." (Bakara, 2/213)

Şu âyette, ihtilafın halli için merciin Allah olduğu bildirilmektedir: "*Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek, Allah'a mahsustur. İşte, bu Allah, benim Rabbimdir. O'na dayandım ve O'na yönelirim.*" (Şûrâ, 42/10)

Bakara sûresinin 176. âyeti de, esasında insanların ihtilaf ettikleri şeylerin Kitap hakkında olduğunun bildirilmesi açısından önemlidir: "*Bu böyledir; çünkü Allah Kitabı doğruları gösterir içerikte indirmiştir. Bu Kitapta anlayamayanlar doğrulardan uzak taraftadırlar.*" (Bakara, 2/176)

Rasûlullah'ın tüm bu ihtilafları ve çözüm yollarını ortaya koyması Kitap'la olmaktadır. Bu görev, diğer nebîler için de geçerlidir. Nitekim aşağıdaki âyette İsâ (a.s.), muhataplarına, ihtilaf ettikleri hususlarda kendilerine açıklamada bulunmak için geldiğini söylemiştir: "*İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için geldim.*" (Zuhruf, 43/63)

Tebyin kelimesinin, insanlara nisbet edildiğinde Kitap'ta indirilenleri olduğu gibi ortaya koymak, gizlememek anlamına geldiğine dair Bakara sûresinin 159 ve 160. âyetleri çok dikkat çekicidir: "*İndirdiğimiz açıklayıcı âyetleri ve ana yolu bu Kitap'ta insanlara açıkladığımız halde gizleyenler var ya, işte Allah onları dışlayacaktır. Dışlayacak olanlar da dışlayacaktır. Tevbe edip kendini düzelten ve onları açıklayanlar başka. Onların tevbesini kabul ederim. Ben her tevbeyi kabul ederim, ikramım boldur.*" (Bakara, 2/159-160)

159. âyette, Allah'ın lanetinin, insanlara açıklanmış olmasına rağmen Kitap'takileri gizleyenler üzerine olduğu bildirildikten sonra tevbe edip kendine çeki düzen veren ve Kitap'ta bulunanları tebyin edenlerin bundan istisna edilmesi, tebyin görevinin herkese verilmiş bir görev olduğunu göstermektedir. Âyette geçen "insanlar" ifadesi ile kastedilen Ehl-i Kitap, Kitap ile kastedilen de Tevrat ve İncil olmalıdır. Tevrat ve İncil'de olanların bir kısmını Ehl-i Kitap, insanlardan gizlemiş olmalılar. Nitekim Âl-i İmrân sûresinin 187. âyetinde Allah'ın, Ehl-i Kitap'tan, Kitab'ı insanlara tebyin edecekleri, gizlemeyecekleri konusunda söz aldığından bahsedilmektedir: "*Allah, kendilerine kitap verilenlerden kesin söz aldı; onu insanlara kesinlikle açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz, dedi.*" (Âl-i İmrân, 3/187)

Nahl sûresinin 44. âyetinde Rasûlullah'tan yapması istenen tebyin ile yukarıdaki âyetlerde insanlardan istenen tebyinin aynı olması gerekir. Âyetleri açıklayanın Allah olduğu düşünülürken insanlara nispet edildiğinde tebyin ile kastedilen, Allah'ın açıkladıklarını insanlara duyurmak, olanı olduğu gibi ortaya koymak anlamına gelir.

f. Resûlullah Arındırır

Peki Allah adına, Resûlü, her kötülükten arındırma görevini nasıl yerine getirmiştir? Resûl, öncelikle içinde doğup büyüdüğü Cahiliye kültürünün iliklerine işlemiş olan Şirk hastalığından arındırmıştır.

Hiç şüphesiz insan bir kültür ortamında doğar ve o kültürce de çevrelenir. Kültür hem öğrenilir ve hem de daha sonra gelen nesillere aktarılır. İnsanın bir anda devraldığı kültür kalıplarından sıyrılması kolay değildir. Meselâ, sabahleyin insanlara tevhidi anlatıp, onlardan akşamleyin kafalarındaki şirk unsurlarından tamamiyle arınmalarını beklemenin biraz hayalcilik olması gibi. Halbuki bu değişim ve dönüşüm bir süreç meselesidir. Biz böyle bir anlayışın tipik misâlini içlerinde peygamber bulunan kimi sahabenin hayatında bizzat görüyoruz. Ebu Vâkîd el-Leysî (ö.68/687) anlatıyor. *Peygamberimizle birlikte Huneyn seferine çıktık. Biz küfür ve şirk âleminde henüz yeni ayrılmıştık. Müşriklerin Zâte Envât dedikleri ve kutsal saydıkları bir ağaçları vardı. Silahlarını o ağacın altında kuşanırlardı. İbadet de ederlerdi. Böyle bir ulu ağacın altından geçiyorduk, Peygamberimize: "Ey Allah'ın Resûlü! Onların Zâte Envât'ı gibi bize de Zâte Envât yap" dedik. Bunun üzerine Hz.Peygamber: "Allahu Ekber, yine aynı yol, yemin ederim ki, İsrâil oğullarının Hz. Musa'ya: "Ey Musa! Bunların taptıkları gibi bize de bir tanrı yap" demelerinin aynını diyorsunuz. Sizden önceki (kavimlerin) yolundan yürüyeceksiniz" cevabını verdi.*¹⁰

Hiz. Peygamber henüz hayatta iken buna benzer bir takım itikadi sapma düşünceleri cereyan ettiğini, bizzat kendisinin bu yanlış inanç şekillerini düzelttiğini, itikad ve kullukta ifrat yollarını tıkayan ölçüler koyduğunu görüyoruz. Yukarıda verdiğimiz misâlin bir benzeri de şöyle meydana gelmişti. Kays b. Sa'd (ö. 58/677), Hireye gittiğinde, Hire'lilerin, başkuman-danlarına secde etmekte olduklarını gördü. Kendi kendine,

¹⁰ Tirmizi, Fiten 18; Ahmet b.Hanbel, V, 218, 340.

"Resûlullah'ın secde edilmeye daha lâyık olduğunu" düşündü. Resûlullah'ın yanına geldiğinde olayı O'na anlattıktan sonra: "Ey Allah'ın Resûlü! Secde edilmeye sen onlardan daha lâyıksın" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: "Sen buna inanıyor musun?! Benim kabrime uğramış olsan ona secde eder misin?" diye sordu. Kays b. Sa'd: "Hayır!" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem ona: "Bunu yapmayın" buyurdu.¹¹

Biraz önce verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi Hz. Peygamber bizzat sahabenin hayatında gördüğü itikadi açıdan kimi yanlış anlayışları tashih etmesine rağmen daha sonra gelen nesiller arasında aynı yanlışlıkların tekrarlandığını görüyoruz. Tarık b. Abdurrahman (ö. 129/746) anlatıyor. Hacca giderken bir yol kavşağında bir topluluğun namaz kıldıklarını gördüm. 'Burası ne mescididir?' diye sorunca, Resûlullah'ın bey'at akdettiği "Şecere Mescididir" dediler.¹²

Zamanla müslüman ahali bu ağacın altını, önce zihniyet planında sonra da mekan boyutunda kutsal bir ziyaretgâh haline dönüştürdüler. Müslüman halk arasında orada namaz kılmanın büyük sevaba nail olacağı düşüncesi yaygınlık kazanmaya başladı. Bununla da kalınmayıp, "Hudeybiye ağacı" bereket istemek maksadıyla hacılar tarafından düzenli bir şekilde ziyaret edilmeye başlandı.¹³

Ziyaret, asıl amacından sapıp, itikadi bir konuma bürün-dü-rölünce bu ağaç Râşid Halife'lerden olan Hz. Ömer (r) tarafından kökünden kestirilip atıldı.¹⁴

Hz. Peygamber, İslâmi temele dayanmayan ve de makbul de görülmeyen tamamen kötülenmiş kimi halk inançlarını tashih cihetine gitmiştir. Bunların en meşhur olanlarından birisi de oğlu İbrahim'in vefat ettiği gün güneşin de tutulması olayı idi. Hemen halk güneşin tutulmasını İbrahim'in vefatıyla ilişkilendirerek, onun ölümünden dolayı tutulduğuna dair bir inanca kapılmışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Güneş ve ay hiç kimsenin ne

¹¹ Bkz. Ebû Dâvud, Nikâh, 40; İbn Mâce, Sünen, Nikâh, 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 381, V, 227-228.

¹² Askalâni, İbn Hacer, Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihi'l-İmâm el-Buhâri, Mısır, 1319, VII, 361; Gazali, Muhammed, Fıkhu's-Sîre, Beyrut, 1965, s. 354.

¹³ İbn el-Kelbî, Putlar Kitabı, s. 74.

¹⁴ Gazzali, a.g.e., s.354; İbn el-Kelbî, a.g.e., s.74.

ölümünden ne de hayatından dolayı tutulur. Ay ve güneş tutulmasını görünce namaza durup Allah'a duaya koyulun" buyurmuşlardır.¹⁵

g. Allah'ın Elçisi, Bekçi ve Vekil Değildir

Resûlullah'ın temel görevinin tebliğ olduğunu ve tebliğini Kur'an'ın Şâhidliğini, arındırıcılığını, açıklayıcılığını, önderliğini içinde barındıran kapsamlı bir misyon olduğunu gördük. İşte bu sebepten dolayı Resûlullah kimse üzerine bekçi ya da vekil değildir. Bekçilik, zorlayıcılık veya vekillik onun görevleri dışındadır. Herkes Resûl'ün tebliğinden sonra hakkı veya batılı kendi iradesiyle seçmekte özgürdür. (6/35, 107; 42/48)

Allah Resûlü'nün "*Dinde/yaşam tarzında zorlama olmaması*" ilkesini uygulaması insanlar üzerinde bekçi ve vekil olmamasıyla alakalıdır:

"Dinde/yaşam tarzında dayatma olamaz. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim her türlü şirk dayatmasını reddedip tevhide inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah (müşriklerin de muvahhidlerin de tüm söylediklerini) işitir ve bilir." (Bakara, 2/256)

Nitekim Resûlullah, Mekke'de kimseye İslam'ı zorla dayatmadığı gibi, Habeşistan'a göç eden Müslümanlara da Necaşi'yi etkileyip buldukları bölgedeki yönetimi ele geçirme emri vermemiştir. Aynı yöntem üzere Müslümanlar Medine'de bir güç/iktidar olduklarında diğer kesimlerin Resûlullah'ı hakemliğe davet etmesi üzere karşılıklı rızaya dayalı bir sözleşme ile Devleti ele almıştır. Resûl'ün iktidarı hiçbir gayrimüslim'e rızası dışında İslam'ı dayatmayan adalet temelli bir iktidardır. Resûlullah'ın, Papa gibi Ruhani/sorgulanamaz bir dünyevi iktidar/Teokrasi talebi olmamıştır. Aynı zamanda Hz. Peygamber ve takipçileri istişareye dayalı ve ahlaki sorumlulukları olan bir iktidarı da reddetmez. Aksine ileriki bölümlerde de işleyeceğimiz gibi Allah, adalet ve şûra ilkelerini Kur'an'ın hükümleri olarak tanımlayıp Müslümanların adalet ve şûrayı esas alan hükümetler/toplumsal düzenler kurmasını istemiştir.

İnsanlar (Nâs) Tebliğ ve Şahitliğe olumlu cevap verip İslamî topluma dönüştüklerinde doğal olarak Müslümanca/ahlaki bir yönetimle yönetileceklerdir. Şayet insanlar Tebliğ'e olumlu cevap vermezlerse bu

---

¹⁵ Neseî, Kusuf 16., Yrd. Doç. Dr. Ramazan Altıntaş, "Hz. Peygamber'in İtikadi Sapmaları Düzeltmesi", C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi.

tercihlerinin sonuçlarıyla hem bu dünyada hem de ahirette karşılaşacaklardır. İnsanın kendi hayatını yönetmesini özgür iradesine bırakan Rabbimiz aynı şekilde İnsanların toplu biçimde kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini de yine özgür iradeye bırakmıştır. Bu yüzden Resul kendi tercihlerini kimseye dayatmamış, yeryüzü iktidarında insanların özgür iradelerinden doğan yönetimleri hedeflemiştir. Bu yüzden Sünnet olan yönetim/hukuk tarzı "doğar", tepeden inmez. Resul'ün örneği Toplum mühendisliği ya da tepeden inme bir dinî ideoloji halini almaz.

Resûl'ün insanlar üzerinde bekçilik, zorlayıcılık veya vekillik görevinin olmayışının anlamı bu şekilde açıklığa kavuşmaktadır.

İNSAN ELÇİ

Resûlullah Muhammed ve diğer tüm Resûller olağanüstü varlıklar değildirler. Onlar da her insan gibi birer beşer olup Allah'a kullukta diğer tüm kullarla eşit düzeydedirler.¹⁶ Kur'an, peygamberleri aşırı tazim ve ululama eğiliminin en bariz örneği olarak İsa (as) takipçilerinin içine düştükleri durumu örnek göstermektedir. Cahilce bir eğilim olan peygamberleri aşırı övmekten sıyrılarak peygamberlerin getirdikleri mesajı ve örneklikleri merkeze oturtan Kur'an'a uyan müminlere, Kur'an başka bir öneri sunmaktadır. Onlara Peygamberleri aşırı övmek ya da onları umursamamak yerine, getirdikleri mesajı dinlemeyi ve onları örnek almayı öğütlemektedir:

- *"Müşriklerin çoğunun, kendilerine kurtulma imkanı geldiği halde iman edememelerinin başlıca nedeni: "Allah bula bula bir insan mı seçip halka elçi gönderdi?" demeleridir. Onlarca cevaben De ki: "Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter! Doğrusu O, kullarının bütün hallerini bilip görmektedir." (İsra, 17/95-96 ayrıca bkz. A'raf, 7/188, Kehf, 18/110)¹⁷*
- Diğer resûller gibi Hz. Muhammed de özellikle kendisinin beşer olduğunu vurgulayarak tebliğe başlamıştır. (41/6) *Yemek yiyen, çarşılarda gezen yani insani ihtiyaçlarını gideren (25/20) ölümün*

---

¹⁶ Resûl'ün beşeriliği konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Musa Bağcı "Beşer Olarak Hz. Peygamber", Ankara Okulu Yay., Ank. 2010.

¹⁷ Ayrıca bakınız: 10/49; 25/7, 8, 20; 34/46; 41/6; 43/31; 93/6-8.

tüm insanları bulduğu gibi, Onu da bulacağı (39/30, 21/34) bir beşerdir.

Yemek yiyen, çarşıda gezen peygambere tahammülleri yok. (25/7) Melek, peygamber olarak gönderildiğinde yaratılışı, gücü ve sorumluluğu farklı olduğu için onu örnek alamayacaklardır. Bu durum onların mevcut düşüncelerinin sonucudur. Çünkü Allah'ı, sadece yaratan, rızık veren, yağmur yağdıran olarak kabul ediyor; O'nun rabliğini-egemenliğini parçalıyor ve bu özelliği başka varlıklara paylaştırmak suretiyle şirk koşuyorlardı.

"Müşriklerle tartışırken onlara sor:

– "Sizi doğa sayesinde besleyen Allah değil mi?!"

Sizin görmenizi ve işitmenizi sağlayan sadece Allah değil mi?!"

Peki ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaran?!"

Var olan her şeyi çekip çeviren Allah değil mi?!"

– Şüphesiz ki Allah diyecekler!-

Öyleyse, devam et sormaya/sorgulamaya:

– Peki, O'na karşı artık gereken duyarlılığı göstermeyecek misiniz?"

(10/31)

Allah, Resûl'ne indirdiği ilk âyetiyle "*Oku/duyur! Yaratan Rabbin adıyla*" (96/1), âdetâ "*Yaratıcı olarak bildiğiniz Allah, aynı zamanda Rabbiniz'dir.*" mesajını veriyor. Yani O Allah ki yukarılarda oturmaz; hayatın içindedir. Yaşamımızın öncesinde ve sonrasında, her yerde ve her zaman, vardır. (1/1, 2/255) Hayatımızı tanzim eder ve bu düzene uymamızı ister.

Hz. Muhammed, Melek ya da Gizemli Bir Varlık Değildir

Muhammed Resûlullah yaşadığı dönemde çevresinden kopuk, inzivâda yaşayan, ulu, kutsal bir kişilik değil bizzat hayatın içinde ve muhataplarıyla beraber olan bir önderdi. Bu sebeple peygamber için "*bizden biri*" (Bakara, 2/151) ve "*arkadaşımız*" (Sebe, 34/46) olarak tanımlamıştır.

Allah'ın Kuludur

Hız. Peygamber tüm Müslümanlara örnek olduğundan en büyük örneklik olarak Tevhid mesajına dikkat çekmiş, kendisinin kullukta sıradan bir kul olduğunu belirtmiştir. (3/79)

Her Kul Gibi Ölümlüdür

Akla ve Kur'an'a göre ölüm, canlılığın tüm özellikleriyle zıttıdır: "*Ölüdürler, diri değildirler. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler.*" (16/21 ayrıca 35/22) Ve yine hem akıl hem de vahiy ölümlerin canlı olmadıklarından ötürü dünya ile ilişkisinin kesildiğini anlatır. Ölümlerin yani ruh-beden bütünlüğü bozularak yeniden dirilme emri gelinceye kadar "yok olan" insanların canlı insanları duyamayacakları, ruhlarını/idraklerini yitirdikleri çok net biçimde ifade edilmektedir. (27/80, 30/52)

Resûlullah da içimizden biri ve Allah'ın kullarından bir kul olduğu için her insan gibi ölümlüdür. Bu sebeple Resûlullah vefat etmiş ve bu dünyayla ilişkisi kesilmiştir.

"(Ey Resul) Biz senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik; ve imdi, sen ölürsen bunlar kendilerinin sonsuza kadar yaşayacaklarını mı sanıyorlar?" (21/34 ayrıca 3/144 ve 10/46)

Allah'ın Elçisi Darlık Çekti

Resûlullah yaşamı boyunca çeşitli sıkıntılar çekmiş, saltanat ve sefahat içinde yaşamamıştır. Sıkıntı çeken bir önder olarak mazlumlara sabırda (direncililikte) örnek olmuş kendini halktan soyutlamamıştır.

Ümmi Peygamber

Allah, Hız. Muhammed'in ümmi oluşunu âyetlerdeki ifade tarzından anladığımız kadarıyla olumsuz bir özellik olarak zikretmez. Aksine Ümmilik Muhammed'in Resûl seçilmesi için bir avantaj ve olumlu bir faktör olarak sunulmaktadır. Kur'an'dan öğrendiğimize göre "Ümmilik" dinsel geleneği, kitabi bir gelenekten ziyade sözel ve folklorik bir geleneğe dayanan toplumsal sınıf olarak tanımlar. Bu toplumsal bağlamda Mekke ve Medine de iki ana gruptan oluşuyordu: Ehl-i Kitâb ve Ümmi Araplar.

Ehl-i Kitâb, Kitab-ı Mukaddes ve yazılı Nebiler geleneğine sahip dindar kitleyi tanımlarken, Ümmi Araplar kendilerini İbrahim ve İsmail

peygamberlere dayandırsalar da dünyevileşmiş ve Ahiret kaygısını yitmiş, sözlü gelenekle dinini öğrenen kitleyi tanımlamaktaydı. Rabbimiz son Nebisi'ni Ümmi Araplar'ın arasından seçti. Peygamber'in Ümmiler arasından seçilmesi ve Ümmi kültürde bilinmeyen ancak Ehl-i Kitab'ın uzmanlarının bilebileceği ayrıntıların Ümmiler arasından gelen Peygamber tarafından biliniyor ve haber veriliyor olması Kur'an mesajının sahilliğine bir delil olarak sunulmaktadır. Modern kültürde okuma-yazma bilmemek cahillik belirtisi sayılmaktadır. Oysa Kur'an'ın indiği dönemdeki anlamı bahsini ettiğimiz bağlamda bireysel olarak "hiç okuma-yazma bilmemek" anlamına gelmemektedir. "*Dinsel kültüre vakıf olmamak*" tabiri caizse bugünkü anlamda Din alimi, uzman ya da Entelektüel olmamak anlamına gelmektedir.

Allah'ın Elçisi Gayb'ı Bilir mi?

Rabbimiz'in bildirdiğine göre Resûlullah, ancak vahye tâbi ve bizden biri olduğundan Kur'an'da bildirilen gaybî bilgiler dışında gaybı bilemez: "*De ki: 'Ben, size 'Allah'ın hazîneleri benim yanımdadır.' demiyorum. Yok, 'Ben gaybı bilirim.' yok, 'Ben meleşim' de demiyorum. Bana ne vahyediliyorsa, ben ancak ona tabi olurum.*" De ki: "*Kör, görenle bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?*" (6/50)

Peki Allah Resûlü'nün haberdar olabileceği gayb haberleri nelerdir? Kur'an bu soruya da şöyle cevap verir: "*Bu ayetler, sana vahyettiğimiz gayb haberleridir. Ne sen, ne de senin halkın bundan önce onları bilmezdi. Sabret. Sonuç, erdemlilerindir.*" (11/49 ayrıca 12/3 ve 3/44)

Rabbimiz, "*De ki: 'Ben Elçilerin ilki değilim; benim ve sizin başınıza gelecekleri bilmem; ben ancak bana vahyolunana uymaktayım; ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.*" (46/9) buyurarak geleceğe dair hiçbir şey bilmediğini beyan etmektedir. Ama gelin görün ki bir bilinç altı adeta ayete kafa tutarcasına geleneğimize Melâhim Hadislerini sızdırabilmiştir. Resulullah güya kıyamete kadar olacak herşeyin tarihini gizli bir ilimle(!) haber veren bir kâhin olarak tanıtılmaktadır.

Haşimi'nin isabetli biçimde ifade ettiği gibi, "*Ayetler açık bir şekilde Resûlullah (sav)'ın beşer olduğunu ve Allah'ın vahyedip bildirdiğinin dışında gücünün fevkinden bir şeyi bilemeyeceğini vurgulamaktadır.*" (16/65, 7/188)

Ayrıca O, Kıyametin ne zaman kopacağı ve kıyamet sonrası neler yaşanacağını da bilemez. (7/187, 79/42-45)¹⁸

Gelecek Bilgisi ve Peygamber

Kur'an-ı Kerîm'de bütün peygamberlerin, kendilerinden sonraki olaylar hakkında bilgi sahibi olmadıklarına işaret eden ayetler vardır. (5/109, 116-117)

Son Peygamber Hz. Muhammed (s) de bu konuda bir ayrıcalığının olmadığı, yukarıda temas ettiğimiz "*De ki: ...Ve ben gaybı da bilmem...*" (6/50) ve "*De ki: ... Eğer gaybı bilseydim (daha) çok hayır elde ederdim...*" (7/188) gibi ayetlerle açıklığa kavuşuyor.

Kur'anî veriler ve Resûlullah (s)'in hayatından bu verileri te'yid eden olay ve rivayetlerle vardığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

- 1) Allah'tan başka hiçbir kimse gaybı bilemez
- 2) Allah, her çeşit gayb haberlerinden dilediğini, yalnız peygamberlerine, vahyederek bildirmiştir.
- 3) Son Peygamber (s)'e bildirilen gayb haberleri, Kur'an'da yer almış olanlardan ibarettir.
- 4) Bunun dışında, "Allah gaybı, dilediğine -dilerse- bildirir" formülüyle, peygamberin dışındaki bazı kimselere de gaybın bildirildiği iddiası -nereden gelirse gelsin- batıldır.

Resûlullah Kur'an'dan Önce Boşluktaydı

Kur'an'ın tanımıyla Muhammed (a) peygamber olmadan önce, kendilerine daha kitap verilmediğinden dolayı elbette bir kitap okuyor değildi; hidayette değil, dalâletteydi. Kitap nedir, iman nedir bilmezdi:

- *Seni dalâlette bulup doğru yolu göstermedi mi?* (93/7)
- *Sen, sana bu Kitab'ın verileceğini ummazdın.* (28/86)
- *Sen Kitap nedir, iman nedir bilmiyordun.* (42/52)

---

¹⁸ Haşimi, s. 15-16.

En'am Suresi, ayet 84-86'da Allah-u Teâlâ peygamberlere de hidayet ettiğinden bahsetmektedir. Onların da hidayete, bir doğru yol gösterene ihtiyaçları vardır. Yoksa ne yapacaklarını, hangi yoldan gideceklerini bilemezler.

Bu gerçek, Allah'ın, elçilerini hâinler, zalimler ve kötü niyetli insanlar arasından da seçtiği anlamına gelmez. Elbette örnek olarak gösterilen, peşinden gidilecek kullar, iyi niyetli, fitratlarına yabancılaşmamış temiz insanlar arasından seçilmişlerdir. Ancak kişinin iyi niyetli ve temiz fitrat sahibi olması onu hata etmekten korumadığı gibi gerçekten "Hidâyet" rehberine sahip olduğu ve kurtuluşu doğru rota ile bulabileceği anlamına da gelmez. Dalâlet, sadece kasıtlı olarak batılı tercih etmek değildir. **Kasıtlı ya da kasıtsız ışksız kalmak, boşlukta karanlıkta olduğu için gerçekten hangi yolun doğru sonuca götüreceğini kesin olarak bilememek** demektir. Bu bağlamda Risalet görevi almadan önce Hz. Muhammed'in dini durumunun¹⁹ sapıklık ya da Müşriklik olduğunu iddia edemeyiz. Çünkü sapıklık ve Müşriklik kasten Şirk koşan ve bu Şirk'i bir hayat tarzı olarak yaşayan kişiye denir. Muhammed bin Abdullah'ın 40 yaşında Resulullah olana dek böyle bir kimliği bulunmamakla beraber Kur'an'da da Resulullah'ın Nübüvvet öncesinde de Allah'a aracı kılınarak ibadet edilen Putlara ibadet etmediğini okuruz:

"Ve ben asla kulluk etmedim/etmeyeceğim de sizin kul olduklarınıza!"
(Kafirûn, 109/4)

Bir Bütünün İki Cephesi: "Resûl ve Nebi"

Resûl ve Nebi kavramlarının tarihsel süreç içerisinde Kur'an bütünlüğünden kopartılarak anlamlandırılması sebebiyle hem risalet ve nübüvvet'in işaret ettikleri yükümlülükler kavranamamış hem de oluşturulan kavram kargaşasının zaaflarından yararlanan art niyetli kişiler yalancı peygamberlik iddialarına dayanak olarak yine bu iki kavramı istismar etmiştir.

Risaletin (gönderilmenin) amacı Nübüvvetin (Allah ile kurulan iletişimin) Resûl olmayan insanlara ulaştırılmasıdır. Dolayısıyla Nübüvvetin amacı da insanlara mesaj vermektir. Bu bağlamda düşünüldüğünde bir kişinin

---

¹⁹ Resulullah'ın Peygamberlik öncesi hayatı hakkında detaylı bir araştırma için bkz. Prof. Dr. İsrail Balcı, "Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed", Ankara Okulu Yay., Ank. 2014.

nübüvvet sahibi olması onu insanlara ulaştırması içindir. Bir kişinin Resûl olarak seçilmesi de bu ulaştırma görevinin kendisine verildiğinden emin olması için nübüvvet sahibi olmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü her elçi itaat için gönderilmiştir. Çünkü elçi getirdiği mesaj dolayısıyla elçidir. Ve O mesaj (nübüvvet) dolayısıyla Elçiye itaat edilmelidir.

Kur'an **bütünlüğünde** Resûl ve Nebi vasıflarının Allah'ın seçmesinin iki farklı özelliği olduğunu anlıyoruz. Geleneksel kültürün Resûl olarak tanımlamadığı birçok **Nebi'nin** Resûl olarak tanımlandığını okuyoruz Kitabımızdan:

"Kitap'da Musa'ya dair anlattıklarımızı da an. O seçkin kılınmış bir insan, Resûl -Nebi idi." (Meryem, 19/51)

"Kitapta İsmail'i an. O sözünde duran biriydi. Aynı zamanda Resûl-Nebiydi." (Meryem, 19/54)

"Senden önce gönderdiğimiz hiçbir Resûl-nebi yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun." (Hacc, 22/52)

"Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'a da... Hepsi de salihlerden idi.

İsmail, El-Yasa, Yunus ve Lut'a da... Hepsini halklara üstün kıldık.

Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik.

Bu, Allah'ın kullarından dilediğini eriştirdiği yoludur. Şirk koşarlarsa amelleri boşa çıkardı.

Kendilerine kitap, hüküm ve nübüvvet (nebilik) verdiklerimiz işte bunlardır (bu Resûllerdir). Kafirler onları inkar ederlerse, inkar etmeyecek bir milleti onlara vekil kılarız.

İşte bunlar Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, onların yoluna uy, 'Sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır' de." (En'am, 6/85-88)

"Kardeşleri Nuh, onlara: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Doğrusu ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Allah'tan sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim ancak Alemlerin Rabbine aittir. Artık Allah'tan sakının ve bana itaat edin' dedi." (Şuara, 26/106-110)

Yukarıdaki ayet pasajında da okuduğumuz üzere Resûl Nuh Nebi/Resûllüğünün gereği olarak muhataplarından itaati istemektedir. Yine aynı şekilde Hz. Hud (26/125), Hz. Salih (26/143), Hz. Lût (26/162) ve Hz. Şuayb (26/178) kavimlerine "**Ben, size gönderilmiş güvenilir bir Resulüm**" diye hitap etmişlerdir. Salih (a) için Kur'an 91/13'te Resulullah demektedir.

Resul ve Nebî'nin aynı kişinin iki ayrı özelliği olduğunu yukarıda gördük. Peki bu iki ayrı özelliğin o kişilerin muhatapları için anlamları nedir?

Kur'an okunurken gözden kaçırılan çok önemli bir ayrıntıya da bu açıdan dikkati çekmemiz gerekiyor.

Kur'an'da Hz. Peygamber'den 3 kategoride bahsedilmektedir:

1. *İnsan olarak Muhammed bin Abdullah*
2. *Nebi Muhammed*
3. *Resûl Muhammed*

Birçok kez Kur'an'da yer alan Resûl ve Nebi lafızları arasındaki anlam ve işlev farkı umursanmamaktadır. Oysa Rabbimiz Hz. Peygamber ile insanlar arasındaki ilişkileri (hukuku) düzenlerken O'na "Resûl" sıfatıyla hitab ederken, Hz. Peygamber'in özel durumlarıyla ilgili diğer Müslümanları bağlamayan, itaati gerektirmeyen konularda "Nebi" sıfatıyla hitab etmektedir.

1. Resûl, Allah'ın ayetlerini tebliğ ettiğinden Allah'ı temsil eder.
2. Bu nedenle Resûl'e itaat eden ayetlere ve dolayısıyla Allah'a itaat etmiş olur.
3. Resûl'e itaat etmek, Resûl ile birlikte yaşayanlar için de O'nun vefatından sonra da mümkündür. Çünkü Resûl'ün Allah'tan getirdiği sözler yani Kur'an ilahi koruma altındadır.
4. Ama Nebi'nin sözleri ilahi koruma altında değildir. Bu nedenle de Nebi'ye itaat etmek pratikte mümkün değildir. Dolayısıyla Allah Nebi'ye itaati emretmemiştir. Çünkü Allah Teala, hiç kimseye takatini aşan bir mükellefiyet yüklemeyiz.
5. Ayrıca, görevi sadece ayetleri tebliğ etmek olan Resûl'ün hata yapma ihtimali yoktur. Çünkü Resûl ve Risalet görevi ilahi koruma altındadır.

6. Ama Nebi'nin hata yapma ihtimali vardır ve Nebi'nin bazı hataları olmuştur. Kur'an bunları bildirmiştir.²⁰

Allah'a ve Resûl'üne İtaati Emreden Ayetler²¹

Allah'a itaatin emredildiği tüm ayetlerde mutlaka Resûl'e de itaat emredilir. Bunun hiçbir istisnası yoktur.²² Bu ikili itaat emri Tevhid'e aykırı anlaşılmamak zorundadır. Yani Sadece Kendisine itaat etmemizi isteyen ve hiçbir kulu kendisine ortak koşmamamızı isteyen Rabbimiz kendisine ve elçisine itaat etmemizi istiyorsa bu mutlaka elçisinin insanî yönüne değil o'nun getirdiği risalete itaati içeriyor demektir.

"Allah ve (yani Resûlü" terkibi İslâm'ın egemenliğinin yasaması (Allah) ve yürütmesi (Resûlü)nü temsil etmektedir. Resûl, Allah'ın adına Resûllük yaptığından dolayıdır ki müşriklerle olan sorunda ikisinin ismi geçmektedir. Bundan dolayıdır ki 59. âyette müşriklerin Allah'ın yani dünyevi ölçekte Allah adına hareket eden Elçi'nin verdiklerinden hoşnut olsalardı "Bize Allah yeter" demeleri gerekirdi. Sadece Allah'ın yetmesi Resûlün sadece Allah'ın adına hareket ettiğini, Allah'ın yanında ikinci bir güç olarak hareket etmediğini gösterir. Bu bağlamda "Allah ve Resûlü" ifadesinin "Allah, yani Resûlü" şeklinde anlaşılması Kur'ân bütünlüğüne ve hüküm ancak Allah'a aidiyetine daha uygundur.

Elçiliğini Yaptığı Ayetlerin Pratiğine, Şâhidliğine İtaat

"Böylece, insanlara şahit ve örnek olmanız için sizi dengeli bir ümmet kıldık. Resul de size şahit ve örnektir. Senin yöneldiğin yönü, Resul'e uyanları, cayacaklardan ayırt etmek için kible yaptık. Doğrusu Allah'ın yola koyduğu kimselerden başkasına bu ağır bir şeydir. Allah ibadetlerinizi boşa çıkaracak değildir. Doğrusu Allah insanlara şefkat gösterir, merhamet eder." (2/143)

İkinci itaat ayet grubunda ise bizzat Resûlullah'ın Kur'ân'da aslı olan uygulamalarının itaat kapsamına girdiğini görmekteyiz. Hatta yukarıdaki ayet **Resûlullah-Ümmet-İnsanlık** silsilesi kurarak Resûlullah'ın ümmete,

²⁰ a.g.e, s. 20-21.

²¹ 3/32, 132; 4/59; 5/92; 8/1, 20, 46; 20/90; 24/54; 26/126, 131, 144; 33/33; 43/63; 47 /33; 49/14; 58/13; 64/12.

²² Zeki Bayraktar, a.g.e, s. 35.

ümmetin de tüm insanlığa sünnetleriyle/yaşam tarzlarıyla örnek olması gerektiğini vurgulamaktadır. Yine Âl-i İmrân Sûresi 159 ila 161. âyetlerinde Kur'ân bizzat Kur'ân vahyinin kendisine değil Resûlullah'ın Kur'ân'daki ganimetleri pay etme görevinin uygulanmasında yani pratik bir uygulamada Resûlullah'a itaati mü'minlere emretmektedir. (Ayrıca bkz. Enfâl: 8/1; Haşr: 59/7)

Yasama: Dinde Şâri Sadece Allah'tır

Resûlullah'ın (s) sadece kutsal metni tebliğ eden bir misyoner olmadığı, onun aynı zamanda Müslümanların Devleti'nin yasama, yürütme ve yargı erklerini kendisinde toplayan bir önder olduğu unutulmamalıdır. Kur'an bizlere yasaların ve fiillerin meşruiyeti yani yasama alanında devletin temel niteliklerinin Allah'ın hükümlerince belirlendiğini vurgulamaktadır. (12/40)

"Doğrusu, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye Kitab'ı sana hak olarak indirdik; hakkı gözet, hainlerden taraf olma." (4/105)

Resûlullah'ın vereceği hükümlerde Kur'an ile hükmetmesi, en azından yapacağı icraatların meşru olması için Kur'an'ın onayından geçmesi gerektiği bir ilke olarak önümüze konmaktadır.

Çoğu kez Resûlullah'ın kendisine gelen iyi niyetli ya da polemik türü sorulara cevap beklediğini tarihi bilgilerden öğrenirken bu tarihi gerçekliğin Kur'an'daki onlarca "De ki" hitabı²³ ile başlayan cevap ayetleriyle onaylandığını görmekteyiz.²⁴ Resûlullah Rabbimiz tarafından cevaplanan evrensel hükümlerin içeriklerinde yine yasama mercii olan Kur'an'a aykırı düşmemek koşuluyla yürütme hükümleri uygulamıştır. Bu konudaki ayetlerden bazılarını da inceleyelim:

Yürütme: Yasamaya Eş ya da Aykırı Düşmeyen Uygulama

"Onlar, aralarında çıkan karmaşık işlerde Seni hakem yapıp verdiğin hükümle ilgili olarak, içlerinde hiçbir burukluk duymadan tam bir teslimiyete ulaşmadıkça iman etmiş olmazlar."

---

²³ Bkz. Aydın Temizer, "Bir Üslup Özelliği Olarak Kur'an'da 'De Ki' Hitabı", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İst. 2012.

²⁴ "De ki" lafızlarını merkeze alarak Resûlullah'ın Kur'an'daki konumunu konu edinen ayrıntılı bir kaynak için bkz. "Yaşayan Kur'an Hz. Peygamber", Ali Akyüz, Ensar Neşriyat, İst. 2005.

"Canınızı adayın!" yahut "Yurtlarınızdan çıkın!" diye emretmiş olsaydık, pek azı hariç bunu yapmazlardı. Kendilerine öğütleneni uygulasalardı onlar için daha iyi ve daha sağlam olurdu." (4/65-66)

Nisa suresindeki bu ayet grubu Resûlullah'ın hükümet etmesinde birincil yönlendiricinin yine İletilen Bilgi/Kur'an olduğunu göstermektedir. 66. ayet-i kerimede Allah'ın bu icraat konusunda itaat etmemeleri halinde yazmış olacağı vahiyden bahsetmektedir. Dolayısıyla Resûlullah savaş stratejisi gibi Kur'an'a uygun yürütme kararları almış ve bu kararların doğruluğu Vahiy tarafından onaylanmıştır. Bu da bize göstermektedir ki Resûlullah'ın mushaf dışında ama Kur'an'a uygun hükümleri de müslümanları bağlayıcıdır: *Allah'a ve aralarında hüküm versin diye elçiye çağrıldıklarında, içlerinden bir fırka hemen yüz çevirip gidiyor. (24/48)*

Allah Şûrâyı da Kur'an'ın bir hükmü olarak tanımlamıştır:

"Rab'lerinin çağrısına koşarlar, namazlarını kılarlar ve onların işleri aralarındaki şûrâ iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan da infak ederler." (42/38)

Şurâ'nın tüm topluma has kılınmasının (*aralarında/beynehum*) ve tüm işlerde/emirlerde (*emruhum*) Şurânın olduğunun belirtilmesinin yanı sıra, Kur'an'ın Şûra hükmünün Allah'ın daveti ve İnfâk ile birlikte zikredilmesinin önemine ve konumuna dikkati çekmektedir.

O halde Resûl'ün ve dolayısıyla onun izinden gidenlerin İslâmî devleti/yürütmesinin iki temel Kur'an hükmü bulunmaktadır: **Adalet** ve **Şûra**.

Yargı: Resûl'ün Kur'an'ı ve Kur'an'a Uygun Adaleti Uygulaması

Onlara, güven yahut korkuya ilişkin bir haber ulaştığında onu hemen yaydılar. Oysa ki, onu Resûl'e ve içlerindeki sorumluluk sahiplerine götürmüş olsalardı, aralarındaki okuyup araştırarak hüküm çıkaranlar, onu elbette bileceklerdi. Eğer Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, pek azınız/pek az işiniz hariç, şeytanın ardı sıra giderdiniz. (4/83)

Nisa suresindeki bu ayetler okuyucuya yargı sonucu gerektiren bir konuda Kur'an'a sadık kalarak Resûlullah (as) ve onun görevlendirdiği devlet yetkililerinin verdiği kararlara uyulması gerektiğini, Kur'an merkezli ve delillere dayanan yargı kararlarının meşrû olduğunu belirtmektedir.

(Münafıkların) aralarında hükmedersen, adaletle hükmet. Allah, adaletle hükmedenleri/adaleti ayakta tutanları sever. (5/42)

"İnsanlar arasında Allah'ın sana yöntemini gösterdiği gibi yargı veresin diye Biz sana gerçeği içeren Kitab'ı indirdik. Hainlerden yana olma." (4/105)

Maide suresindeki bu âyet-i celîle ile de Resûlullah'ın hüküm yetkisinin adalet ölçütüyle, Nisa suresindeki ayetle de Kur'ân ölçütüyle sınırlandırıldığını görmekteyiz.

Sonuç olarak Resûlullah'ın hiçbir hükmü Kur'ân'dan bağımsız, ona rağmen olamaz. Çünkü yürütme ve yargı meşruiyetini yasamadan, yani İlahi öğretilerden alır. Ancak Resûlullah'ın yargısı yine kendi ifadelerine göre insanidir. Bu konuda da Resul'e Davud (a) ve 99 koyun - 1 koyunu olan Davacılar kıssası (Sa'd: 38/21-22) anlatılarak bir der verilmiştir. Kıssa zahiren haklı görünse ve kendini çok iyi savunsa da hakimin diğer tarafın da haklı olabileceğini gözardı edip acele karar vermemesi gerektiği temasını işler.

Resûl'ün (s) şöyle dediği rivayet olunur: *"Ben ancak bir beşerim; siz bana birtakım davalarla geliyorsunuz. Belki bir kısmınız deilillerini diğerlerinden daha iyi ifade eder, kime kardeşine ait bir hakkı hükmedersem onu almasın, ona ancak bir ateş parçası vermiş olurum."*²⁵

Kur'an'da Haram-Helal konusu önce genel bir ölçü verir:

a. **Tayyib:** Temiz olan her şey helaldir.

b. **Habis:** Pis olan her şey haramdır.

Ayrıca bu üst başlığın detayında da özellikle imtihan için yenilmesi-içilmesi yasaklanmış özel haramlar vardır:

- 1) Ölü hayvan eti: Leş
- 2) Akan Kan
- 3) Domuz Eti (En'am, 6/145)

---

²⁵ Ümmü Seleme Annemiz'den rivayetle İmam Malik, Muvatta, c. 2, s. 282, 36:1, Altuğ Yay., 1982; Şevkani, Neytu'l-Envar, c. 7, s. 288.

- 4) Allah'tan başkası adına şirk için kesilen hayvanlar (Bakara, 2/173)²⁶
- 5) Boğularak, süsülerek veya yuvarlanarak ölen hayvanlar (Maide, 5/3)
- 6) Hamr: Akı Örtten/Sarhoş edici tüm maddeler

Çağlarının ve coğrafyalarının güncel sorunlarına çözüm bulmak için doğan İctihad ekolleri Kur'an'da adı açıkça geçmeyen gıda ve içeceklerin bu 6 sınıfın içine girip girmediği konusunda içtihatlar yapmışlardır. Daha sonra sistemleşen mezheplerin bu çıkarımları mutlak hükümlermiş gibi düşünülerek Allah'ın koyduğu açık Haramlarmış gibi algılanır olmuştur. Bu taassubun sonuçlarından biri de Allah Resulü'nün Allah'ın yanında ekstra Haramlar koyabileceği iddiası olmuştur. Oysa yukarıda da detaylı biçimde işlediğimiz üzere Din'de Haram-Helal koyma yetkisi sadece Allah'ındır.

---

²⁶ Allah'ın adının anılarak kesilmesi ifadesi de Nüzul bağlamından kopartılarak sadece lafza indirgenmiştir. Oysa Allah'tan başka ya da O'na aracı olarak gördükleri putlara/kutsal varlıklara adanan hayvanlar yasaklanmıştır. Bir hayvanı sadece Allah'ın adına kesmek başka bir şirk unsuru için adamamak anlamına gelir. Ayetler, Kurbanlık/Adak hayvanlar dışındaki herhangi bir hayvan kesimi ya da o kesimde bir lafız ile ilgili değildir.

HADÎS ve RIVÂYET NEDİR?

Hadîs: Nebvî Söylem

Hadîs sözlük anlamında "ifade edilen söz", "söylem" anlamlarına gelmektedir. Ancak daha sonraki süreçte Resulullah'tan rivayet edilen sözler anlamında kullanılmış ve İmam Şafii'nin yorumuyla Sünnet kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Hadîs Kur'ân'da "**hadîs**" ve "**ahâdis**" kipleriyle 28 yerde geçmektedir.²⁷ İstilahi anlamın en geniş manâda sözlük anlamına tabi olduğunu hatırlarsak Kur'ân **kendisinden başka hiçbir Hadîsin/sözün/söylemin iman edilecek, nass değeri olabilecek bir söz/söylem olamayacağını muhkem biçimde ifade etmektedir**. Çünkü her Hadîs söz/söylemdir ancak her söz istilahi anlamda "Hadîs" değildir. Dolayısıyla Kur'ân'ın geniş anlamda kullandığı Hadîs/söz ifadesi Resulullah'a atfedilen sözleri de kapsamaktadır. Kur'ân'ın bize verdiği sözlerden/Hadîslerden bir söz olan Kur'ân'ın yanında başka hiçbir sözün/Hadîsin eş koşulamayacağı, nass, dinsel kaynak olarak asla Kur'ân dışında bir Hadîs/sözün "iman" edilecek bir söz olamayacağıdır:

*"Göklerin ve yerin hükümranlığını, Allah'ın yarattığı her şeyi ve ecellerinin yaklaşmış olması ihtimalini düşünmüyorlar mı? **Bundan sonra hangi söze inanacaklar?**" (Ar'af, 7/185)*

*"İşte sana gerçek olarak anlattığımız bunlar, Allah'ın varlığının delilleridir. Artık Allah'tan ve O'nun delillerinden sonra **hangi söze inanırlar?**" (Ahkaf, 45/6)*

*"Kur'an'dan başka **hangi söze inanacaklar?**" (Mürselat, 77/50)*

*"Doğrusu onların kıssalarında, aktif akıl sahiplerinin alacağı bir hayli ibret vardır. (Vahye gelince:) o asla **uydurulmuş bir söz** değildir. Aksine önceki (vahiylere) kendisine ulaşan hakikatleri doğrulayan ve her şeyi(n dayanacağı temelleri) açık seçik ortaya koyan ve yürekte inanan bir toplum için bir kılavuz ve bir rahmet olan (hitaptır)." (Yusuf, 12/111)*

---

²⁷ Kur'ân 4/42, 78, 87, 140; 6/68; 7/185; 12/6, 111; 18/6; 20/9; 23/44; 31/6; 33/53; 39/29; 45/6; 51/24; 52/34; 53/39; 56/81; 66/3; 68/44; 77/50; 79/15; 85/17; 88/1.

"İnsanlar arasında, bir bilgisi olmadığı halde Allah yolundan saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler ve Allah yolunu alaya alanlar vardır. İşte alçaltıcı azap bunlar içindir." (Lokman, 31/6)

Kur'ân'da anlatılan bu kriter Kur'ân öğrencisi/öğretmeni olarak tanınan İbn Mesûd'dan aktarılan şu sözle de teyit edilmektedir:

"En güzel hadîs Allah'ın Kitabı'dır."²⁸

"Helal, Allah'ın, Kitabında helal kıldıklarıdır. Haram da O'nun, Kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir şey söylemeyip sustuğu şeyler de affettiklerindedir (mubah şeylerdir)."²⁹

Bu tarihi bilgiler de yukarıdaki Kur'ân ayetleriyle uyum göstermektedir. Burada vurgulamak istediğimiz şey Kur'ân'ın *İlâhî* olması hasebiyle *Nass* olması, *Nass* olması sebebiyle de *Furqân* yani doğruyla yanlış ayırt edebilme cetveli olmasıdır. Yoksa tüm Hadîs rivayetlerini yok saymak, reddetmek değil onların konumunun tarihi bilgiler sınıfında değerlendirilebilecek bir konumda olduğunu belirtmektir.

Velhasılı kelam İstılahi anlamın en geniş anlamda sözlük anlamına tabi olduğunu hatırd tutarsak, Kur'an, kendisinden başka hiçbir Hadîsin/sözün/söylemin iman edilecek, nass değeri olabilecek bir söz/söylem olamayacağını muhkem biçimde ifade etmektedir. Çünkü her Hadîs söz/söylemdir ancak her söz ıstılahi anlamda *"Hadîs/Rivâyeti ân Resûl"* değildir. Dolayısıyla Kur'an'ın geniş anlamda kullandığı Hadîs/söz ifadesi Resulullah'a atfedilen sözleri de kapsamaktadır. Kur'an'ın temel ilkelerinden biri de şudur:

Sözlerden/Hadîslerden bir söz olan ancak ahsen'ul hadîs olan Kur'an'ın yanında başka hiçbir sözün/hadîsin ona eş koşulamayacağı yani Kur'an'la aynı değerde kabul edilemeyeceği daha da açarsak: Nass, evrensel dinsel kaynak olarak asla Kur'an dışında bir hadîsin/sözün "iman" edilecek bir söz olamayacağıdır:

²⁸ Buhari, 78, Edeb, 70, 6:96, İ'tisam 2, 8:139. Bu tarihi ifadeyi karşılaştırm: Zümer, 39:18.

²⁹ Tirmizi, Libas: 6, İbn Mace, Atime: 60.

Kur'an dışında hiçbir kaynak Furqan olamaz. **Evrensel hükümleri ve ölçüleri koyarak diğer tüm sözleri/hadîsleri ilzam eden, çöpe atılıp atılmamasına, faydalanılıp faydalanılmamasına karar veren tek Furkan/Ölçü Kur'an'dır.**

Bu anlam çerçevesini belirledikten sonra Allah Resulü'ne ait olduğu ifade edilen hadis'in ne olduğuna cevap verebiliriz. Hadis metinleri anlamları (mâna ile) rivayet edilen lafızları ise rivayet edenlerin (râvilerin) ifadelerinden oluşan Allah Resulü'nden geldiği rivayet olunan sözlerdir. Belirli isnad zincirleriyle gerçekten Resul'e kadar ulaşıp ulaşmadığı sıhhat derecelerine göre derecelendirilmiş bilgi aktarımlarıdır.

Dolayısıyla bize rivayet edilen her şey Hadis-i Nebevî değildir. Hangi rivayetlerin Hadis hangilerinin Resul'e ait olmayan aktarımlar olduğunu ayırt etmeliyiz.

Hadîs'in Allah'a mı Resulullah'a mı ait olduğunu belirlememiz gerekir ki bu konuda bir sıkıntı yaşamayız çünkü Allah'ın Sözü iki kapak arasında Kur'an'da korunmuştur. Resul'ün kendi sözlerinin Allah'ın sözlerinin önüne geçemeyeceğini kabul ettikten sonra bize gelen rivayetlerin gerçekten Allah'ın Resulü'nün Hadisleri olup olmadığını araştırmamız gerekir. Çünkü her Hadis-i Nebevi bize rivayet yoluyla gelir ancak her rivayet Hadis-i Nebevî değildir. Siz bir rivayeti gerçekten Allah Resul'ünün Hadisi midir diye sorguladığımızda Rivayetçiler sanki Resulullah'ı sorguluyormuşsunuz gibi bir psikolojik baskı oluştururlar ki bu hem bir çarpıtma hem de ideolojik bir hiledir.

İmam Ebu Hanife bu gayri-ahlakî çarpıtmayı şu şekilde ifşâ eder: **"Resulullah'ı yalanlamak, "Resul şu sözü söyledi ama ben katılmıyorum demektir." Lakin Resulullah Kur'ân'a muhalefet etmez o yüzden bu rivayeti O söylemiş olamazbu söz Resulullah'a ait değil" demek Resulullah'ı inkar değil aksine Kur'ân'ı tasdik ve Resulullah'ı Kur'ân ile çelişmekten tenzih etmektir."**³⁰

Peki her rivayet Hadis demek değilse Hadis Sünnet demek midir?

³⁰ İmam Ebû Yusuf, er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâi s.37

Aynı ideolojik çarpıtma burada da yapılmaktadır.

Sünnet (Sûnnah) kelimesi Kur'an-ı Kerim'in sekiz suresinin 14 yerinde geçer. Bunlardan ikisi çoğul, diğer yerlerde ise tekil olarak zikredilir. 's.n.n.' kökünden gelen sünnet kelimesi sözlükte: **Tutulan yol, hal, tavır, gidişat, tavır, çağır, kanun, adet, hüküm, olaylar ve yol manalarında kullanılır.** Kur'an'da ise 'sünnet' kelimeleri genelde değişmez kanunlar için kullanılmıştır. Hz Peygamber'in izlediği yol, hareket tarzları ve yaşayış halleridir. (Al-i İmran 3/137, Fatır 35/43) **Dolayısıyla hadis, Hz. Peygamber'e ait olduğu iddia edilen bir "söz rivayeti" iken diğeri yani Sünnet bu sözleri de aşan "uygulamalar" bütünüdür.** Aşağıdaki örnekler bunu kanıtlamaktadır: Abdurrahman b. Mehdî'nin (ö. 198/813) şöyle dediği rivayet olunmuştur: Sûfyân Sevrî Sünnet konusunda değil, fakat hadis konusunda bir otorite (imam) idi; Evzaî (ö.157/774) için ise aksi sözkonusu idi. İmam Malik (ö.179/795) ise bu iki özelliği şahsında mükemmel bir biçimde bir araya getirmiştir.

Ebû Dâvûd (ö. 275/888) **"Bu hadiste beş Sünnet bulunmaktadır."** Yani amelî kurallar niteliğindeki beş husus bu hadisten çıkarılabilir demektedir.

İmam Mâlik'in, **"Bu aynı zamanda bizde olan Sünnettir", "Fakat bizde olan Sünnet şudur"** ya da sıkça bizim uygulamamız (emr veya amel) şudur." ya da "üzerinde görüş birliğine vardığımız uygulama (emru'l-mûctemâ aleyh) şudur." Bazen, "yerleşmiş olan Sünnet budur (*kad medat es-Sûnnetû*) sözlerinden o sıradaki (Medine'deki) uygulamaların Sünnet kapsamında değerlendirildiğini görüyoruz.

Sünnet'in Pratik/Amel olduğu gerçeği ne yazık ki O'nun Hadis ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmasından sonra unutulmaya başlanmıştır. Bu konuda İmam Mâlik'in sistemleştirdiği tutumun Sünni ekol içindeki en tutarlı yaklaşım olduğunu belirtmek gerekir. İmam Malik'i önemli kılan husus O'nun hicrî ikinci asrın Medineli alimi olmasıdır. İmam Malik, İmam Zeyd b. Ali'nin Mecmu'u'l-Fıkh'ı ve İmam Câbir b. Zeyd'den bize ulaşan İbâdiyye fıkhıyla beraber Kur'an asrına en yakın Fıkhî bakış açısını yansıtmaktadır. Bu Erken dönem Fıkhî perspektife göre Sünnet yani uygulama hakkında hadis olsa bile o konuda

öncelikli belirleyendir.

Malik'in çağdaşları ve muhalifleri olan Ebu Yusuf (ö. 182/798), Şeybanî (ö. 189/805) ve Şâfiî'nin (ö. 204/820) ise Resulullah'ın Sünneti'nin Medine'de genel uygulama'dan değil rivayetler yoluyla öğrenilebileceğini iddia ediyorlardı. Oysa Resulullah'ın yaptığı bir amelin nesilden nesile o şehirde bir kültür halini alması, genel uygulamanın daha sağlam olduğunu bize gösteriyor:

Malik açıkça Medine amelini bağlayıcı kabul eder. Leys b. Sa'd'a gönderdiği mektupta bu yöntemini okumaktayız. Bu mektuptan Leys'in Medine amelinin zıttına fetva verdiğini ve Malik'in bu amele karşı geldiği için asla ona danışmayacağını öğreniyoruz. Malik, kısa bir girişten sonra şöyle söyler:

"İnsanlar Medinelilere tabidir; çünkü hicret oraya yapılmış, Kur'an orada nazil olmuş, haram ve helal orada bildirilmiştir. Ayrıca Resulullah onların arasında idi. Onlar vahye, Kur'an'ın inişine şahit oluyorlardı. Resulullah onlara emir veriyor, onlar da buna itaat ediyorlardı. Allah onun vefatını dileyerek ona kendi yanındaki tercih edinceye kadar o insanlara sünnetlerini anlatıyor ve onlar da buna tabi oluyorlardı. Allah'ın salat ve selamı, rahmet ve bereketi onun üzerine olsun. Resul'den sonra ümmeti içinde insanların ona en çok tabi olanlarından işbaşına geçenler yeni olaylarla karşılaşmışlar, bunlardan bildiklerini infaz etmişler, bilmediklerini sormuşlar, ictihadlarında ve ilk zamanlarında kuvvetli bulduklarını almışlar; eğer birisi onlara muhalefet daha kuvvetli ve daha üstün bir şey söylemişse, kendi görüşlerini bırakıp onunla amel etmişlerdir. Bunlardan sonra tabiun aynı yola gitmiş ve aynı usullere uymuşlardır. Bir iş Medine'de mevcut ve ona göre amel ediliyorsa hiç kimsenin bunun hilafına hareket etmesini uygun bulmam; çünkü alıp götürülmesi ve sahip çıkılması imkansız olan o miras bunların elindedir. Diğer şehirlerin insanları 'bu amel bizim beldemizde vardır, geçmişlerimiz buna uymuşlardır' deseler bunda onlar güvenilecek bir kaynak olmazlar ve

Medineliler için caiz olan şey, onlar için caiz olmaz."³¹

Malik'in konuyla ilgili tutumu gayet açıktır: Tüm insanlar, Medine halkına tabidir. Çünkü diğer şehir halkları, yüksek düzeyde alimlere sahip olmasına rağmen iddia edemedikleri doğrudan tecrübe ve kollektif bilgi Medine'de bulunmaktadır. Bu, zamanında Malik'in Iraklılara ve diğer şehir alimlerine karşı ileri sürdüğü delildi. Elbette İmam Malik Medine'yi Resulullah'ın amellerini kitlesel olarak tekrarlayarak uyguladıkları için bağlayıcı kabul ediyordu. O konu hakkında Sahabe'ye dayandırılan rivayet(ler) bile olsa şayet Medine'de Hicri 1-2. yy'da bir Resul uygulaması kamusal bir uygulamaya dönüşmüşse o uygulamanın yanlış Hadis rivayetinin doğru olma ihtimali akıl dışıdır.

Demek ki "Sünnet" dediğimizde aklımıza Hadis ya da Rivayet gelmemeli doğrudan Resulullah döneminde kitlesel olarak yaşanan Kur'ânî Uygulama gelmelidir. Bu uygulama da kitlesel aktarımla "genel kabul"e dönüşmüş uygulamalar olmalıdır. Daha somutlaştırmak için bir örnek verelim;

Malik, Namazda kıyamda sağ eli sol el üzerine koyarak (kabz) namaz kılmakla ilgili iki hadîs nakleder.³² O, Muvatta'da bununla ilgili hiç bir yorum yapmaz, fakat (Maliki fıkıh kaynağı) Müdevvene'de İbnu'l Kasım onun şöyle dediğini nakleder: *"Bu uygulamanın farz namazlarla ilgili olduğunu bilmiyorum, ancak uzun müddet ayakta duracaksa rahat olabilmesi için nafilelerde böyle yapmasında bir beis yoktur"*.³³ Müdevvenenin ravisi Sahnun, aynı zamanda bir kaç sahabinin Hz. Peygamber'i kabz ile yani ellerini bağlayarak namaz kımlarken gördüğüne dair bir hadîs kaydetmiştir. Bununla birlikte bu hadîse ve Muvatta'daki benzer hadîslere rağmen Halil'in

---

³¹ Kadı İyad, Tertibu'l-medarik, I, 64-5; Fesevî, Kitabu'l-ma'rife ve't-tarih, Beyrut, 1981, I, 695-97; Muhammed b. Alevi b. Abbes el-Malikî, Fadlu'l-Muvatta, Kahire, 1978, s. 66-67; Ömer Faruk, Malik's Concept of Amal, s. 311-321; Şeyh Abdulkadir el-Murabıt, Root Islamic Education, Norwich, 1982, s. 50-52.'den naklen Yasın Dutton "Sünnet, Hadîs Ve Medine Ameli" Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II (2002), Sayı: 4, s. 195.

³² Muvatta, I, 133.

³³ Sahnun, Müdevvene, I, 74; İbn Rüşd, el-Beyan ve't-tahsil, XVIII, 71.

Muhtasarında³⁴ özetlendiği gibi daha sonraki Malikîler için önemli bir kaynak olan Müdevvenenin görüşü, hakim amel olduğundan dolayı her namazda kıyam halinde elleri yana salıvermek şeklindedir.

Bu namaz şeklini ayrıca Leys b. Sa'd, Evzaî, Said b. el-Müseyyeb, Urve b. Zübeyr ve İbn Cureyc de kabul etmiştir.³⁵ Daha ilginç olanı, diğer sünnî mezhepler reddetse de, Zeydiye,³⁶ 12 İmam Şiası,³⁷ İsmailiye³⁸ ve İbadiye³⁹ gibi sünnî olmayan mezheplerin Malikîlerle aynı görüşte olmasıdır. Bu durum, namazda elleri salıverme amelinin Nebevî amel olduğunu desteklemektedir. Çünkü sünnî olmayan mezheplerle müslümanların esas bünyesinin oluşturan mezhepler arasındaki ayrılıklar erken bir tarihte ortaya çıkmıştı ve bu ayrılıklar fıkıhla ilgili olmaktan ziyade itikat ve siyasî otoriteyle ilgiliydi. Sünnî olmayan mezheplerin böyle bir fikhî meselede uydurmada bulunmasının hiç bir sebebi yoktur. Dolayısıyla onların sadece tesis edilmiş uygulamayı devam ettirdikleri ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

Malik'in görünüşte bir hadîse karşı geldiği diğer bir örnek, ref'u'l-yedeyn (Namazda her tekbirde elleri kaldırma) meselesidir. "İftitah tekbiri hakkında nakledilen şeyler" başlığı altında Malik, Salim ve İbn Ömer yoluyla Hz. Peygamber'in hem namaza başlarken hem de rukua giderken ellerini kaldırdığına dair bir rivayet ve Nafi yoluyla İbn Ömer'in de aynı şekilde yaptığına dair bir rivayet nakleder.⁴¹

Muvatta'da açıkça aksine hiç bir rivayet nakledilmemesine rağmen, Müdevvenede İbnu'l-Kasım'a göre Malik'in görüşü, sadece iftitah

---

³⁴ Halil b. İshak, Muhtasaru Halil, Kahire, ts. s. 29: "ve sadlu yedeyn."

³⁵ Bkz. İbn Ebu Şeybe, Musannef, Haydarabad, 1966, I, 391; Abdurrezzak, Musannef, Beyrut, 1970, II, 276; İbn Abdilberr, Temhid, XX, 74-6.

³⁶ İbnu'l-Murteza, el-Bahru'z-zehharu'l-cami' li-mezhebi'l-emsar, Kahire, 1947, I, 241.

³⁷ Bkz. et-Tusî, en-Nihaye fi mücerredil-fikh ve'l-feteva, Beyrut, 1970, s. 69; el-Âmilî, Vesailu's-Şia, Beyrut, 1971, II, 710.

³⁸ Bkz. Nu'man b. Muhammed, Da'aimu'l-İslâm, Kahire, 1963, I, 159.

³⁹ Bkz. Abdulaziz b. İbrahim el-Mus'abi, Kitabu'n-nil ve'sifau'l-alil, Kahire, 1888, I, 57.

⁴⁰ Yasın Dutton, a.g.m

⁴¹ Bkz. Muvatta, I, 74; krş. Şeybanî rivayeti, s. 57. Burada Salim hadîsi rukudan sonra olduğu gibi önce de ellerin kaldırılmasını içermektedir.

tekbirinde ellerin kaldırılması şeklindedir.⁴² Sonuç olarak açık biçimde görülmektedir ki Sünnet hakkında sahih bir hadis rivayeti olsa dahi daha güçlüdür ve esas alınır.

İmam Mâlik'in metodolojisinde haber-i vâhidle amel edilmesi için, haberi vâhidin Kur'ân'ın zahiri, amel-i ehl-i Medine, içtihadı dayanmayan sahabe kavli, kıyas, maslahat ve sedd-i zerâi'ye aykırı olmaması gerekir.⁴³ Haberin kesin şekilde sabit olan şer'î esaslara aykırı olmaması da İmam Mâlik'e göre haber-i vâhidin kabul şartıdır. İmam Mâlik, kat'î bir delile dayanan kıyası haber-i vâhide tercih ettiği gibi tevâtür yoluyla rivayet edilmesi gereken mütevatir haberleri de haber-i vâhide tercih etmiştir. Bu sebeple bazı hadisleri isnat bakımından güvenilir bulup rivayet ettiği halde metne yönelik değerlendirmesine bağlı olarak bu hadisleri amelî ahkâmda esas almamıştır.⁴⁴

İmam Mâlik kabul şartlarına uymadığından Muvatta'da zikrettiği bazı haber-i vâhidlerle amel etmemiş; amel etmeme gerekçesini de açıklamıştır. Söz gelimi İmam Mâlik, Abdullah b. Ömer'den rivâyet ettiği alım-satımdaki meclis muhayyerliğini ifade eden hadisle amel-i ehl-i Medine'ye dayanarak amel etmemiştir.⁴⁵

İmam Mâlik, bazen haber-i vâhidi senedindeki teferrüdden (râvînin tek kalması) dolayı da kabul etmemiştir. Meselâ, o doğrudan Hz. Peygamber'den (s) rivayet edilen, Ramazan Bayramı'nın ikinci gününden itibaren başlayan altı günlük Şevval orucunun hükmünü bildiren haberi bu yüzden kabul etmemiştir. Çünkü İmam Mâlik'e göre bütün Müslümanları ilgilendiren bir haberin Hz. Peygamber'e (s) nispeti sağlam olmalı ve böyle bir haberin çokları tarafından bilinip,

---

⁴² Yasın Dutton, a.g.m

⁴³ Öğüt, Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri, s. 38.

⁴⁴ Özel, "Mâlik b. Enes", DİA, c. XXVII, s. 509.

⁴⁵ Mâlik, Muvatta', Buyû, 38; Şâfiî, Ümm (I-XI), thk. Rifat Fevzî Abdulmutalib, Dâru'l-Vefâ, 2001, IV, s. 6; Buhârî, Sahîh, Buyû, 42; Müslim, Sahîh, Buyû, 9; Tirmizî, Sünen, Buyû, 26; Nesaî, Buyû, 8; Bâcî, Müntekâ Şerhu Muvattai Mâlik I-IX, thk. Muhammed Abdulkadîr Ahmed Ata, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420, VI, s. 425.

rivâyet edilmesi gerekirdi.⁴⁶

Tabi burda kast edilen Medine Ameli yine bir Maliki Hukukçusu olan Şatıbî'nin isabetle vurguladığı üzere Medine şehrindeki kültürel/folklorik uygulamalar değildir. Kur'an'ın Resulullah'ın uygulaması ve bu uygulamanın/Kur'ânî Pratiklerin Medine'de kamusal bir genel kabule dönüşmesidir. O yüzden Sünnet dediğimizde akla gelen aslı Kur'ân'da bulunan bir meselenin nasıl uygulanacağı ile ilgili soruya cevaptır. Dikkat edilirse Kelamcıların da "**Mütevâtir Sünnet**" dedikleri Medine Ameli Ümmet'in asgari müştereklerini oluşturmaktadır. Müslümanların hepsinin aynı şekilde yaptıkları Kur'anî pratikler Mütevâtir Sünnet iken Müslümanlar arasında ihtilaf mevzusu olan pratiklerin kaynağı uygulama değil sözel aktarımlar/rivayetlerdir.

İmam Malik'in genel Kur'anî uygulamaya aykırı gördüğü için rivayeti Hadis kabul etmemesine benzer bir tutumu İmam Ebu Hanife'de de görmekteyiz.

Hem Hanefiler hem de Mâlikîler Müslümanların öteden beri süregelen tatbikatı (Sünnetü'l-Müslimîn/es-Sunnetu'l-Marufah)'na özel bir önem atfetmişlerdir. Mâlikîler bu tatbikatın muteberliğini Medine ehlinin ameli ile sınırlandırırken, Hanefiler bunu umûmü'l-belvâ çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bu kıstaslar, her iki mezhebin sahip olduğu meşhur sünnet anlayışının oluşumundaki temel etkenlerden birini teşkil etmektedir. İki ekolün uygulamaya verdiği bu önem velinin izni bulunmayan nikahın caiz olmayacağına dair hadise yaklaşımlarında daha da belirginleşir. İlgili rivayette: "*Velinin izni olmadan evlenen bir kadının nikahı batıldır.*"⁴⁷ denmektedir. Bu hadisi rivayetin isnad edildiği ilk ravi Hz. Aişe, kardeşi Abdurrahman Şam'da iken onun kızını Zübeyr'in oğlu Münzir'le evlendirmişti. Abdurrahman döndüğünde kendisine danışılmadan yapılan bu evlilik

---

⁴⁶ Mâlik, Muvatta, Siyâm, 21.'den naklen Recep Özdemir "İmam Mâlik'in Metodolojisinde Haber-i Vâhidin Kaynak Değeri" Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Sayı 7)

⁴⁷ Dârimî, Nikah, 11

akdine kızmış, ancak bu akdi feshetme yoluna da gitmemiştir. Hanefiler Hz. Aişe'ye dayandırılan rivayetin aksi yönündeki uygulamayı dikkate alarak âkil-bâliğ olan kızın velisinin izni olmadan da evlenebileceğine hükmetmişlerdir.⁴⁸ Mâlikîler ise, Hz. Aişe'nin, yeğenini babasının izni olmadan evlendirmesini yorumlayarak Aişe'nin vekil gibi hareket ettiğini ileri sürerler.⁴⁹

Mâlik, Hz. Peygamber'in "*Dul kadın, evliliği konusunda ailesinden daha fazla söz sahibidir. Bâkireye ise mutlaka danışılmalıdır.*" rivayetini Muvatta'da naklettikten sonra: "Kasım b. Muhammed ve Sâlim b. Abdullah kızlarını evlendirmişler fakat onlara danışmamışlar." diyerek uygulamayı Hz. Peygamber'in hadisine takdim ettiğini belirtir. Yani bekâr kızların evlendirilmesinde onlara mutlaka danışılmasını öngören hadise karşılık, Kasım ve Sâlim'in uygulamasını esas alır. Burada her iki ekolün de haber-i âhadla ilgili istidlallerinde uygulamadan hareket etmeleri çok anlamlıdır. Şöyle ki; Hanefiler evlilikte veli iznini şart koşan âhad haberi/rivayeti Hz. Âişe'nin aksi yöndeki uygulaması dolayısıyla terk etmişler. Mâlikîler ise evlilik konusunda bekarlara danışılmasına dair haberi de (İmam Mâlik naklettiği halde) Kasım ve Sâlim'in aksi yöndeki uygulamalarını dikkate alarak terk etmişlerdir. Bunlar da gösteriyor ki, Sünneti hadisle özdeşleştiren/hadise indirgeyen İmam Şâfi'nin aksine, Hanefiler ve Mâlikîler onu uygulamayla bütünleştirerek "**yaşayan sünnet**" mefhumunu öne çıkarmışlardır. Yaşayan sünnet teâmülün ötesinde normatif ve bağlayıcı bir karaktere sahiptir.⁵⁰

---

⁴⁸ El-Hınn, Mustafa Said, İslam Hukukunda Yöntem Tartışmaları (çev.Halit Ünal) Kayseri 1993, 306. 315

⁴⁹ İbn Kâsım Hz. Aişe'ye isnat edilen uygulamayla ilgili haberi şöyle değerlendirir: "Bu hadis bize kadar intikal etmiştir. Şayet bu hadis, onu rivayet eden selefin uygulamasıyla örtüşüyor olsaydı alınabilirdi. Gerçekte o, uygulamaya medar olmayan hadisler zümresindedir." Bkz. Sehnun b. Said, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Beyrut 1995, II, 117-118.

⁵⁰ Doç. Dr. Naci Aslan, "Hanefilerin Umûmü'l-Belvâ ve Mâlikîlerin Amel-i Ehl-i Medîne İlkesi Bağlamında Haber-i Vâhid'in Değeri Üzerine" Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2004.

Üstad Seyyid Süleyman en-Nedvî'nin ifadesiyle; "Resûlullah'dan (s.a.) izlenen keyfiyet/nasıllık üzere namaza devam edegelmişlerdir. Oruç, zekat, hac ve diğer Kur'anî emirler için de durum aynen böyledir. Hz. Peygamber'in, Kur'an'ın ifadelerine dayalı olarak şekillendirdiği pratik model, Sünnet'i oluşturmaktadır. Söz konusu model (sünnet), gerçekte Kur'an'ın pratik (uygulamaya dayalı) yorumu olmaktadır. Esasen bu pratik model, uygulamaya dayalı olması bakımından derece itibariyle lafzî rivâyetlerden kat kat daha üstündür."⁵¹

Peki Sünnet'in rivayetler olmadığı aksine fiili tatbikat olduğu gerçeğini sadece İmam Malik ve İmam Ebu Hanife mi dile getirmiştir? Elbette hayır. Tabiun dönemi dediğimiz erken dönem 2. Nesil arasında da Sünnet bu şekilde anlaşılmaktaydı.

Tâbiûn sünnet ifadesini, hem lügat anlamında, hem kelâmî anlamda ve hem de ıstılahi anlamıyla yoğun bir şekilde kullanmışlardır. Ancak ıstılahi anlamda kullanımının daha yaygın olduğunu görmekteyiz. Sünnet ifadesini her bölge âlimi yaygın olarak kullanırken, "**madat es-sünne**" ve "**cerat es-sünne**"yi çoğunlukla Hicazlı ilimler kullanmışlardır.⁵²

Sünneti, lügat açısından, gidilen ve izlenen yol, tabi olunan siyret veya uyulan örnek davranış diye de tanımlamışlardır. "**السُّنَّةُ**" "**es-Sünnetu**" kelimesi, "**السُّنَنُ**" "**es-Sünen**" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime, "**سَنَّ**" kelimesinden alınmıştır. Bu da anlam olarak "Bir akarsuyun belli bir düzlem ve yol izleyerek akması, akmayı sürdürmesi" demektir.

HADİS VE SÜNNET KONUSUNDA YANILGILAR:

a) Gelenekçi Yanılgılar:

İlk dönemde İlim ehli arasında yaygın olmayan kavram kargaşası zaman içerisinde şekillenen mezhep çatışmalarının da etkisiyle çeşitli resmî söylemlerin inşâ edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu söylemlerin şekillendirilmesi sırasında Hz. Resul ve sonrası "erken İslami çağlarda"

⁵¹ Seyyid Süleyman En-Nedvî, "Sünnet'i Anlamaya Çalışmak Ve Sünnet'e Olan İhtiyaç: Tahkkîku Ma'Ne's-Sünne Ve Beyânu'l-Hâceti İleyha" Notlarla Çev.: Mahmut Kavaklıoğlu, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/2.

⁵² Tabiunun Sünnet Anlayışı, Doç. Dr. Arif Ulu, M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay. Sf. 139.

yüklenmeyen kimi anlamlar Hadis ve Sünnet kelimelerine yüklenir hale gelmiştir. Yukarıda özetle vermeye çalıştığımız kavram çerçevelerinden bağımsızlaştırılmıştır.

Hadis sanki Allah Resulü'nün dilinden aynen duyulmuş gibi algılanır hale gelmiştir. Böylesi bir algılama hadisleri orta ve geç dönemlerde incelemeye çalışan alimlerin sanki Allah Resulü'nü eleştiriyormuş gibi (!) suçlanmasına sebep olmuştur. Rivayetlerin "*lafız ve mâna ile Allah Resulü'nün sözü*" olarak sanılması rivayetlerin aslında Allah Resulü'nden rivayet olunan ona atfedilen sözler olduğu gerçeğinin unutulmasına yol açmıştır. Bu sebeptendir ki hadisin rivayetine göre sıhhat derecesi vardır.

Yani "söz konusu rivayetin Allah Resulü'nün sözü olma ihtimalinin olasılığı" Oysa bugün itibariyle herhangi bir hadis kitabını okuyan kimse sanki Televizyonda Resulullah'ı izler gibi, onun ses kaydını dinler gibi hadisleri okumaktadır. Bu yanılğı sebebiyle hadislere ilmi kriterleri gözeterek eleştirel yaklaşan kimi alimler/araştırmacılar sünneti reddetmekle(!) Resul'e itaat etmemekle(!) vb. ağır ithamlarla suçlanabilmektedir. Bu şahsiyetlere Üstad Muhammed el-Gazâli ve Şehîd Seyyid Kutub örnek gösterilebilir.

Gelenekçi yanılığın bir diğeri de Hadis ve sünnetin eşanlamlı olarak kullanılmasıdır. Oysa yukarıdaki anlam alanlarında da gördüğümüz gibi iki farklı şeyi ifade etmektedirler. Sünnet nesilden nesile uygulana gelen Allah Resulü'nün Kur'an uygulamalarıdır. Bir amelin uygulanıyor olması ve bu uygulamanın mütevatir bir biçimde bize kadar yaşanmış olması sağlamlık olarak çok yüksek bir dereceyi ifade etmektedir. Ancak hadis ise bir uygulama değil bazen uygulamalardan da bahseden sözleri/rivayetleri ifade etmektedir.

Ayrıca bu rivayetler sünnetler gibi uygulama ile değil sözel aktarımlarla kitaplara geçmişlerdir. Dolayısıyla uygulamalarla sözleri eş değerde tutamayız. Gelenekçi yanılğı uygulamaların önemine ve sağlamlığına atıf vererek sağlamlık derecesi daha düşük bir konumda olan rivayetleri onunla eş tutmakta ve sünnetin kanatları altında hadisleri dokunulmaz kılmaktadır. Bu ise başta hadis ilmi olmak üzere tahkik ehline haksızlıktır.

b) Reddiyeci Yanılıgılar

Özellikle Modernizmin getirdiği aşağılık kompleksiyle hareket eden ve oryantalist tezlerin yeşile boyanmış kimi tekrarları olarak tanımlayabileceğimiz kimi modernist islam söylemleri ve bunlara ek olarak tamamen samimi ama aceleci olarak ortaya çıkan sadece Kur'an'ı savunan bazı Müslümanlar'ın hadis ve sünnet kavramlarına yaklaşımları da çeşitli yanılıgılar içermektedir.

Örneđin gelenekçi "hadis=sünnet" yanılıgısı aynı şekilde tekrarlanmakta ve bu tüm Kur'anî sünnetlerin tasfiyesine mazeret olarak öne sürölmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi tanım olarak ve nitelik ačíısından birbirlerinden farklı olan iki řey aynı kefededeğerlendirilerek aynı kriterler eşliğinde eleştirilmektedir.

Oysa bu teknik bir hatadır. "Kur'an'dan başka hiçbir kaynağa başvurmama" önyargısı hadis metinlerinin muhakak yanılış olması gerektiği, Kur'an'la çatışması gerektiği" önyargılarına yol açmaktadır. Ayrıca bir uygulamanın (sünnetin) Kur'an'a uygun olması ve bizden önceki Müslüman nesillerce kitlesel olarak uygulanarak bize intikal etmesinin bu yaklaşım sahiplerince hiçbir değerinin olmaması sorgulanmamaktadır. Oysa Aklen böylesi uygulamalar üzerinde böylesi kitlesel bir konsensüs bulunuyor olması bu uygulamaların Allah Resulü ve arkadaşlarından bize ulaştığının güçlü bir delilidir. Tıpkı Hz. İbrahim'in sünnetlerinin Hz. Muhammed'e kadar ulaşması gibi. Namazın kılınış şekli, Allah Resulü'nün Kur'an ahkâmını uygulayışı da bize bu mütevatirlik eşliğinde ulaşmaktadır. Önce **Sünnet=Hadis** yanılıgısına ortak olup sonra kimi uydurma ve zayıf rivayetler gerekçe gösterilerek başka bir kategorinin reddediliyor olması teknik bir kıyas hatasını ifade etmektedir. Bu açıdan Hadis ve Sünnet reddiyeciliği anlamaya yönelik, doğru olma ihtimalini de gözönüne alan bir yaklaşım değerildir. Oysa Hadis rivayetleri incelendiğinde görölecektir ki çoğu metin Kur'an'ın nüzul ortamını anlamamıza, Kur'an kelimelerinin o dönemde nasıl kullanıldığını öğrenmemize yardımcı olmaktadır.

Hadislere yönelik ikinci yanılığ ise onların 200 yıl sonra yazıya geçirildiği ve bu sebeple tümünün güvenilir metinler oldukları önyargısıdır. Oysa yapılan tarihi araştırmalar göstermektedir ki takriben 80 ilâ 100 yıl içerisinde yazıya geçirilmiştir ve sonrasında toplanmıştır (tedvin).

Bu süre hadislerin unutulmasına ya da güvenilirliklerinin zedelenmesine yol açmaz çünkü bilinmektedir ki "Musannef"ler bulunmaktadır. Sahife ve Musanneflerden sonra da Muvatta ve diğer kitaplar derlenmiştir. İlmî olarak baktığımızda sözel kültürün güçlü olduğu arap toplumunda rivayetlerin hıfz edilmiş olması ve kısa bir zaman aralığı sonrasında yazıya geçirilmiş olması hadislere yönelik "sonradan yazıldılar doğru olamazlar" iddiasını havada bırakmaktadır. Ayrıca Ehl-i Beyt kanalıyla gelişen başka bir rivayet kültürü de çoğu noktada benzerlik gösteren bilgiler sunmaktadır. Burada seçici olmakla süpürücü olmayı ayırıyoruz. Furkan'ın ilkeleriyle metinlere yaklaşmak gerekiyor. Bu metinlere önceden olumsuz bir bakış geliştirmeden önce bunu yapmak gerekiyor ki adaletli olunabilsin.

Allah Resulünden rivayet olunan sözlere zaman içinde başka sözlerin karışmış olması, kimi dönemlerde kimi çevrelerin sistematik olarak hadis üretmeleri, rivayetlerin aktarım sürecinde aktaranların örfî öncüllerin metinlere etki etmesi gibi etkenler elbette vakidir. Ama tüm bunlar yine "hadis ilmi" içerisinde kritiğe tabi tutulmuştur ve bizim sorumluluğumuz bu eleştirel ama saygılı yöntemi sürdürmektir. Bu yöntem sayesinde adaletsizlikten kaçınabiliriz. Bu bağlamda Dünyada Muhammed Abdûh, Tahir b. Aşûr, Muhammed Gazâli, Emin Ahsen Islâhî, Muhammed Imârâ gibi alimlerin temsil ettiği dengeli hattı örnek olarak gösterebiliriz. Dengeli olmak yanılığlardan bizi azâmi ölçüde uzak tutacaktır. İlim ahlakını kazandıracaktır.

Velhasılı **Kur'ân dışında hiçbir kaynak dinde Furqan olamaz.** Evrensel hükümleri ve ölçüleri koyarak diğer tüm sözleri/Hadîsleri ilzam eden, çöpe atılıp atılmamasına, faydalanılıp faydalanılmamasına karar veren tek Furkan Kur'ân'dır. İşte bu sebeptendir ki ilk dönem Müslümanların ekserisi Kur'ân dışında bir Hadîsi/sözü geleceğe miras bırakmamak gibi bir metodu kendilerine seçmişlerdir.

Hz. Muhammed'in sünneti doğru anlaşılıyor mu?⁵³

Peygamberler yaratıcımızdan bizlere mesaj getiren elçilerdir. Getirilen mesaj "tevhid"dir ve mesajdaki ana tema hep aynıdır [41/43]. Ayrıca peygamberler, gönderildikleri toplumun bir bireyidirler [7/35] ve getirdikleri mesajın eylemleştirmesinde itaat edilmek üzere seçilmişlerdir [4/64]. Dolayısıyla peygamberlerin iki önemli fonksiyonundan söz edebiliriz: Birincisi, Rabbimizin vahyini insanlara taşıdıkları risalet görevi, ikincisi, vahyi mesajın yaşanması konusunda insanlardan itaat edilmesi istenen uygulamaları veya sünnetleri.

Risalet; yaratıcımızın biz insanlara önerdiği hidayet yolunun bilgi olarak, yine insanlar arasından seçilen elçiler (peygamberler) aracılığıyla bizlere gönderilmesi olayıdır [9/33]. Risalet olayında Allah ile insanlar arasındaki iletişim görevini, Rabbimiz tarafından seçilen [6/124] rasuller (elçiler) üstlenmişlerdir. Ancak Kur'an'ın bildirimine göre insanlar Allah ile doğrudan konuşamazlar [42/51] ve rasuller de insandır [41/6]. Dolayısıyla elçiler, bizlere aktardıkları vahyi bilgileri, Rabbimizden doğrudan değil, farklı konumdaki elçiler (melekler) aracılığıyla veya diğer dolaylı biçimlerde edinebilmektedirler [42/51]. Rasuller kendilerine ilka edilen (bildirilen) tüm vahyi bilgileri de elçilik görevleri gereği [4/165] doğrudan ve açık bir şekilde insanlara aktarmışlardır.

Bizler de Rabbimizin hayat yolumuzu aydınlatan bilgisine ancak risalet vakıası sayesinde ulaşabiliyoruz. Allah elçilerinin bizlere taşıdıkları vahyi bildirimini kavradığımız ve kabul ettiğimiz noktada tatmin buluyor, vahyi haberlere iman ederek İslam dairesi içine girebiliyoruz. Zaten bize ulaşan vahiy, kesin olarak neye iman edeceğimizi de aydınlatıyor [4/6]. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe iman etmek, mümin olmanın ilk temel şartı oluyor. Dolayısıyla alemlere rahmet olarak gönderilen [21/107] Hz. Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna inancımız, onun risalet görevine olan inancımızla bütünleşiyor. Hz. Muhammed'in bu fonksiyonunu inkar edenler ise, İslam dairesinin dışında derin bir

---

⁵³ Hamza Türkmen, Haksöz Dergisi - Sayı: 20 - Kasım 92.

sapıklık içinde bulunuyorlar. Rasullerin kendi görevlerine sadakat konusunda Allah'la ahidleşmiş oldukları bizlere bildirilmiştir [3/81]. Rasuller risalet görevlerini yerine getirmek zorundadırlar. Ayrıca bu görevlerini yerine getirebilmeleri için Rabbimiz onlara yardım vaadinde bulunmuştur [37/172].

Ancak rasullerin sorumluluğu sadece risalet göreviyle sınırlı değildir. Onlar Allah'ın elçileridirler. Ama aynı zamanda bizler gibi insandırlar. Vahiy insanlara yöneltildiği gibi, risalet görevini üstlenen ve insan olan rasullere de hitap etmektedir. Kendilerine elçi gönderilenler nasıl ki elçilerinin uyarı ve haberleri karşısında sorumluluk taşıyorlarsa, aynı şekilde elçiler de getirdikleri mesaj karşısında tıpkı diğer insanlar gibi sorumluluk taşımaktadırlar [7/6]. Zira onlar da kuldur. Kulların uyması gereken ilahi hükümlere, Rabbimizin bildirdiği gaybi haber ve ölçülere onların da uyması ve inanması gerekmektedir.

Rasullerin sorumluluğu diğer insanlara göre çok daha ağır ve önemlidir. Zira bütün rasullerin kendilerine vahyedilen bilgiyi insanlara aktarma görevleri yanında, insanların kendilerine itaat etmeleri amaçlanan bir diğer fonksiyonları da vardır [4/64]. Rasullere itaat etme görevi, rasullerin risalet görevleri yanında getirdikleri mesajın sosyal hayatta şahitliğini gerçekleştirme yükümlülüklerini ön plana çıkarmaktadır. Örneğin Hz. Muhammed'e itaat etme görevimiz, onun vahyi aktarımı dışında da fonksiyonunun bulunduğu işaret etmektedir. Bu Rasulullah (s)'ın örnekliliği meselesidir. Rasuller tebliğ ettikleri vahyi bilginin eylemleştirilmesi konusunda ilk örnekliliği oluşturmak zorundadırlar. "Resulullah'ın sünneti" adı altında yapılan tartışmalarla ilgili bağımız bu noktada kurulmaktadır.

İlk önce Rasulullah'ın örnekliliği hususunda yapılmakta olan önemli bir yanlışlığı vurgulamalıyız. Bu yanlışlığı şu ifadelerde görebiliriz. "Hz. Muhammed bizlere vahyi aktardı, aktardığı vahiy doğrultusunda mücadelesini verdi ve vefat edince de görevi bitti. Onun aktardığı vahiy bugün korunmuş olarak elimize geçmiştir. Bu Kur'an'dır. Bizi ilgilendiren de sadece bu kitaptır." Bizce bu tesbit, rasullerin genel görevlerini Kur'an bütünlüğü içinde kavrayamamış aceleci, tepkisel ve bazı kere de kasıtlı yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır.

Bize hidayet kitabı olarak gönderilen Kur'an'ın ilk muhatabı, taşıyıcısı ve onun mesajının ilk şahidi Hz. Muhammed'dir. Allahu Teala için, elçisinde güzel bir örnek olduğunu vurgulamaktadır [33/21]. Rabbimiz insanlara hakikatin şahitliğini yapmakla görevlendirdiği islam ümmetine de, örneklik yapmak üzere elçisinin şahitlik yaptığını bildirmektedir [2/143]. Kur'an'da hüküm verme konusunda Allah'a ve Rasulullah'a karşı gelinmemesi [33/36] ve onlara itaat edilmesi [3/32], ihtilaf edilen konularda Allah'a ve Rasul'e başvurulması [4/59] gereği vurgulanmaktadır, iman edenler Allah'ın Rasulünün huzurunda öne geçmemeli, birbirlerini çağırdıkları gibi ona seslenmemeli [49/1-2], ona destek verip tam bir samimiyetle ona teslim olmalıdırlar [33/56]. Ama bütün bunlarla birlikte Rasulün bir beşer olduğu unutulmamalıdır [18/110]. Ancak Kur'ani bütünlük içinde baktığımızda onun diğer beşeri şahsiyetlerden daha öncelikli bir sorumluluk taşıdığını da görürüz. Hz. Muhammed'in kendisine vahyedileni insanlara aktarma görevi yanında, Kur'an'ın mesajını sosyalleştirme konusunda da diğer insanlar üzerinde itaat edilmesi gerekli bir önceliği ve örnekliği mevcuttur.

Rasulün örnekliği ve ona itaat görevi -Bedir Gazvesi'nde olduğu gibi- onun yaşadığı dönemle ve o dönemin özel şartları ile ilgili olduğunda, o dönemde yaşayan müminler için kesin bir bağlayıcılık taşıyacaktır. Bu konumdaki örneklik, sonrakiler için zorunlu olan bir bağlılık durumu oluşturmaz. Bu bağlamda Kur'an'da dikkatlerin yöneltildiği Rasuller'in mücadelelerinden çıkartacağımız ibretler ne ise, Rasulullah'ın zamanı ve mekanı ile kayıtlı tavır ve uygulamalarının bize hitap eden değeri de ancak bu boyutta kalacaktır.

Ancak Kur'an'ın anlaşılmasında -namaz örneğinde olduğu gibi- zaman ve mekan boyutlarını aşan bir kuşatıcılıkla Rasulullah'ın örnekliğine muhtaç olduğumuz konularda, Resule itaat boyutu evrenselleşir. Zaten Hz. Muhammed'in sünneti denilen Rasul'ün örnekliği ile zorunlu ilgimiz de, Kur'ani nassların yorumlanmasında Rasulullah'ın zaman ve mekanı aşkın bu öncelikli ve evrensel tutumu ile irtibatlıdır.

Rasulullah'ın örnek uygulamalarını değerlendirme konusunda yapılan önemli yanırlardan bir diğeri de şudur: Rasulullah'ın öncelikli tavrı,

vahyi bildirimlerin örneklenmesi, sosyalleştirilmesi, özel sahalara ve konulara tahsisi çerçevesinde algılanacağına; onun fonksiyonunu Kur'an'ın bildirmediği veya muhayyer bıraktığı alanlara taşıyıp, bu alanlarda ona (muhataplarını da bağlayıcı olan Kur'an dışı özel vahyi bilgiler alması veya sarılık gibi!) vahiyle belirlenmemiş mutlak yetkiler ve konular atfedilmesidir.

Gerek Rasul (s)'in dinin anlaşılması konusundaki rolünü küçümseyenlerin ve gerek bu rolü Kur'an çerçevesi dışına taşan bir ölçüsüzlükle abartanların temel yanlışı, Hz. Muhammed'in uygulamalarıyla irtibatımız konusunda sağlıklı bir usulü Kur'an bütünlüğü içinde elde edememeleridir.

Rasulullah'ın dini anlama ve uygulama biçimi olarak algılanan bu rolün değerlendirilmesinde düşülen usulsüzlükler; ya yanlış değerlendirmeler nedeniyle dine yeni ölçü ve kurallar katma bidatim oluşturmuş ya da bu olumsuzluklara karşı çıkma telaşı içinde Kur'an'ın öncelenmesi iddiasına rağmen aslında Kur'an bütünlüğünden kopuk bir tutumla Rasul'ün öncü rolü karşısında tepkisel bir inkarcılığı doğurmuştur. Rasulullah'ın Kur'an'ın anlaşılması ve örneklenmesi konusundaki rolünü inkar edenler, "Hz. Muhammed sadece vahyi aktaran bir postacı mı idi?" sorusuyla haklı olarak eleştirilmişlerdir. Ancak diğer yandan Kur'an dışı rivayetleri de dinin temeli olarak algılayanlar, genellikle bu rivayetlerden kalkarak Rasulullah'ın Kur'an'ı anlamak konusundaki tüm söz ve fiillerinin Kur'an dışı başka bir vahiy türü ile yönlendirildiğini iddia ederek Hz. Muhammed'in örneğini beşeri sorumluluk boyutundan soyutlamışlar ve onu adeta bir melek veya robot konumunda algılayarak fahiş bir hataya düşmüşlerdir.

Kur'an'da önceki toplulukların yolu [8/38] ve Allah'ın adeti veya yasası [33/62] şeklinde kullanılan "sünnet" kavramının daha sonraları lügat kullanımı çerçevesinde izlenen örnek, metod, yol anlamlarını içerir biçimde, Rasulullah'ın uygulamalarına izafe edilerek kullanılmaya başlanması; Hz. Muhammed'in Kur'an'ın anlaşılması, nasslarının örneklendirilmesi ve şahitliğinin yapılması konusundaki rolünü anlatmak açısından bir kolaylık sağlamıştır. Ancak

Rasulullah'ın uygulamalarını belirleme konusunda anlatım kolaylığı getiren "sünnet" kavramının, gerek içeriğinin belirlenmesi ve gerek Rasulullah'ın söz, fiil ve davranışlarını bize aktarma biçimi olarak nasıl bir bilgi akışını ifade ettiği konusunda birçok ihtilaf olmuştur. Sünnet kavramı ile bağımız ve bu kavramın içeriği konusunda farklı farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Örneğin hadis ekolü "sünnet" kavramını Rasulullah'ın uygulamalarına izafe ederek bağlayıcı nass olarak algımlarken fakihler bu kavramı genellikle nafîle veya mendub kavramları içinde değerlendirmişlerdir. Sünnet kavramı ile genellikle Hz. Muhammed'in risalet görevinin boyutları ve bu konudaki rolü belirlenmeye çalışılırken, birbirlerinin sünnet anlayışlarını kabul etmeyen ekol ve gruplar çoğu kere de birbirlerini sünneti inkar etmekle suçlamışlardır.

Hz. Muhammed'in, İslam'ın anlaşılması konusundaki örnekliği çerçevesinde algılanan sünnet anlayışını inkar eden çok ufak bir azınlığı dışta bırakacak -ki onlara yönelik ikaz ve eleştirilerimiz başka bir yazının konusudur- olursak, en genelde "sünnet" kavramı etrafında ihtilaf edilen konuları iki şıkta ifade edebiliriz. Birincisi sünnetin subutu/sabitliği konusundaki ihtilaf, ikincisi sünnetin içeriği konusundaki ihtilaf.

Sünnetin sübutu konusundaki ihtilaf genellikle sünnet kavramı ile hadis kavramının özdeşleştirilmesi yanlışından kaynaklanırken; sünnetin içeriği konusundaki ihtilaf da Hz. Muhammed'in konumunu belirleme konusunda Kur'an'ın bildirdiği ayetlerle yetinip yetinmeme noktasında düğümlenmektedir.

Öncelikle sünnetin sübutu veya içeriği konusunda yapılan tartışmalar içinde göz ardı edemeyeceğimiz ve ölçüsü kişiden kişiye değişmeyen Kur'an'ın konuyla ilgili açık, anlaşılır ve muhkem ayetlerine baktığımızda, Rasulullah'ın sünnetinin, kendisine indirilen kitabın bildirimlerini ve hükümlerini eylemleştirmek [5/48-49; 16/44; 4/104 ...] anlamına geldiğini anlayabiliriz. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in sünnetini, Kur'an'ı yaşama geçirme eylemi olarak ifade edebiliriz. Bu eylemliliği ile o, ümmetine Kur'an'ın anlaşılması ve yaşanılması konusunda örneklik oluşturmuştur.

Sünnet'in Sübutu

Üzerinde yapılan tartışmalara rağmen, sünnetin sübutu konusunda sorulması kaçınılmaz soru şudur: Sünnet ile irtibatımız nasıl sağlanacaktır? Rasulün zamanı ve mekanı ile kayıtlı veya bu kayıtları aşkın olan sünnetini tesbit etmek için elimizdeki verilerin değerlendirilmesi nasıl yapılacaktır?

Eğer Hz. Muhammed'in sünneti, onun Kur'an'daki bilgi ve hükümleri hayata geçirme eylemi veya İslam'ın yaşanması konusundaki sözleri, sükut ve kabulleri ve fiilleri ise; onu örnek almak konusunda bize düşen, önün söz, sükut ve davranış olarak ortaya koyduğu eylemleri ile irtibat kurabilmemizdir. Ancak neyin sünnet, neyin sünnetle irtibat kurmak konusunda araç olduğu noktasında, evet bu noktada, önemli bir karışıklık yaşanmaktadır.

"Sünnet" terimi vakıa olarak Rasulullah'ın ortaya koyduğu pratiği ifade ederken, hadis terimi ancak bu vakıanın algılanması konusunda bir araç olgusuna işaret etmektedir. Lügat olarak hadis, bir vakıanın haberini, sözünü, eserini ifade ederken; sünnet kelimesi o vakıanın kendisini ifade etmektedir, işte gerek lügat ve gerek terim olarak farklı anlamlara gelen sünnet ve hadis kavramlarını aynı anlamda kullanma yanlışlığı, sünnetin sübutu konusunda muhtevayı dahi etkileyen temel ihtilaf nedenlerinden birisini oluşturmaktadır.

Örnekleyecek olursak: Hz. Muhammed'in kendisine vahy edilen bir hükmü tebliğ ettikten sonra, o hükmün gereklerine göre yaşaması veya o hükmün uygulanması konusunda sözlü ve fiili örneklik göstermesi, o hükmün arkadaşları tarafından algılama biçimini tasdik etmesi, O'nun sünnetidir. Bu hal, bizatihi kendi ortamı içinde Hz. Muhammed'in yaşadığı bir vakıadır. Yani sünnet ortaya konmuş bir vakıaya tekabül etmektedir. Hadis ise, o vakıanın bize aktarımıdır. Örneğin vakıaya tanık olan bir sahabenin o vakıayı algılayabildiği, kendi ortamı içinde kavrayabildiği ve kendi hafızasında tutabildiği kadarıyla sonraki kişi ve kuşaklara sözlü olarak rivayet etmesi, bu rivayeti duyanların da gene kendi zabt güçleri oranında diğer kişi ve kuşaklara aktarması olayıdır. Diyelim ki, Rasulullah'ın mescitte verdiği vaaz vakıadır ve onun sünnetidir. O vaazı dinleyen sahabenin, o vaazdan anladığını ve

aklında kalanı aktarması olayı ise hadistir. Ancak bu aktarım, vakıanın aynen rivayeti değil; bu rivayeti aktaran kişinin kendi kapasitesi oranında içinde vakıaya ait bilgileri aktarımı olayıdır. Hadis usulü açısından ise, ahad hadistir. Zaten hadislerin çok azı istisna büyük çoğunluğu ahad hadistir. Ahad hadisler ise, en genelde vakıa konusunda tam bir ittifak ve nakil bütünlüğü taşımazlar ve zan içerirler. Bu zan hadisin sünnetin aktarımı konusunda taşıdığı doğru bilgileri zedelemes. Ama sünnetin vakıa olarak net ve bütün olarak aktarımı konusunda yetersizliğini ifade eder.

O zaman sübutu kafi olan sünnet ile irtibatımız konusunda başka yol var mı tarzında bir soru sorulabilir. Evet. Hz. Muhammed'in sünnetini, yani vakıayı gören insanlar o vakıayı hiç bir ihtilafa ve çelişkiye düşmeden, kendilerinden sonraki kuşağa ve onların da aynı vakıayı müteselsil bir şekilde ve aynı tutarlıkla bizlere aktardıkları mütevatir haber sünneti yansıtır. Ancak mütevatir haberin vakıayı tam olarak aktarabilmesi için manaca rivayetten daha güçlü olması gerekir. Ama sayıları hakkında ittifak edilmemiş olmakla beraber genel kabul gören mütevatir haberlerin büyük bir çoğunluğu manaca mütevatir olup, sübut yönünden vakıayı lafız veya olgu olarak motamot yansıtmamakla birlikte, vakıaya yakınlık açısından büyük bir doğruluk taşır. Lakin mütevatir bir haberin manaca aktarımındaki zayıflıklar, namazın rekatları ve haccın menasıkı gibi vakıanın hepimizi ilzam eden bilgisi, ameli mütevatir bir tatbikatla motomot aktarıldığında, yani ameli sünnet olarak taşındığında tamamen giderilir ve sünnetle irtibatımız konusunda bir kesinlik sağlanmış olur.

Amelen mütevatir sünnet, bizim için sünnetin sübut şartıdır. Ve bu yolla sünnet vakıası bize kadar taşınmış olur. Mütevatir aktarım dışında ise sübut bulan sünnet ile irtibatımız ancak içtihadi çabalar ile yakalanmaya çalışılabilir. Bu hususta hadis, siyer, ilk dönem eserleri gibi yardımcı kaynaklardan yararlanılabilir. Ancak sünnetin mütevatir yolla aktarımı dışında Rasulullah'ın Kur'an'ı anlama ve uygulama biçiminin kavranması konusundaki çabalar, kesin verilere dayanmadığı için zannilik taşır. Bu çabalarla varılan hüküm, sünnet

değil; sadece Hz. Muhammed'in sünnetinin ne olduğuna dair bir içtihatdır.

Ancak Rasulullah'ın sünneti Kur'an'a raci ise, her iki halde, gerek mütevatir sünnetin ve gerek sünneti anlamaya yönelik kabulümüzün Kur'an'daki bir nassa aykırı olmaması ve hüküm içerenlerinin aslı amm, mücmel veya mefhum olarak Kur'an'da bulunması gerekir.

Örnek verecek olursak: Kur'an'da geçen "salatın nasıl ikame edileceğinin ana rükunlarının seyrini, rekatlarını ve vakitlerini Rasulullah'ın sünnetinden, yani amel? mütevatir sünnetten öğrenirken, namazın diğer erkanı ile ilgili tavırlarımızı Rasulullah'ın sünnetini yakalama cehdi neticesinde ulaşılan içtihatlarla oluşturmaktayız. Tabii ki bu içtihatları yönlendiren büyük ölçüde hadisler ve taşınan haberler olmuştur. Namazın rekatları, kılınış seyri ve vakitleri bizim için sünnetin kesin bir uygulamasını ifade etmektedir. Yani Rasulullah'ın uygulaması bu konuda, "salat" hükmüne muhatap olan bütün müslümanlara vakıa olarak çelişkisiz bir biçimde ulaşmıştır; ve bu konuda Rasul (s)'e itaat edilmelidir.

Ancak namazın diğer erkanları, ahad haber ve içtihatlarla düzenlendiği için farklılaşan zanlar oranında uygulamada da bazı farklılıklar oluşmaktadır. Bununla namazın diğer erkanlarını belirleme konusundaki ahad haberler ve içtihatlarla yapılan düzenlemelerde de niyet olarak Rasulullah'ın sünnetine ulaşmaya çalışılmıştır. Lafzi veya ameli mütevatir sünnetle tanışmamız, Hz. Muhammed'in sünnetinin vakıa olarak bize ulaşması anlamını taşır. Bu vakıa kesinlik ifade eder; bağlayıcıdır. Vahyi bir hükmün tahsisi gibi hepimizi ilgilendiren bir konuda mütevatir sünnet söz konusu değilse, ahad haberler ve diğer verilerle Hz. Muhammed'in sünnetine ulaşmaya ve kavranılmaya çalışılmaktadır ki; bu da zan taşıyan içtihadi bir eylemdir. Birinci halde, vakıanın bilinmesinde farklılık yokken; ikinci halde farklılıklar olabilir.

Dikkat edilecek olursa Hz. Muhammed'in sünnetinin sübut bakımından tesbiti konusunda yapılan tartışmalar ve yaşanan farklılıklar Rasulullah'ın uygulamalarından aktarılan kafi haberler ile zanni haberlerin ayrıştırılmamasından kaynaklanmaktadır. Kafi haber,

Rasulullah'ın sünnetini bize lafzi ve ameli bir uygulamaşla çelişkisiz ve mütevatir olarak aktarmaktadır; yani sünnet vakıasını bize ulaştırmaktadır. Hadisler ise, sahihlikleri oranında sadece sünnet vakıasından bizlere bazı bilgiler aktarmakta ama gerek bilgi ve gerek kat'ilik konusunda Hz. Muhammed'in sünnetini tam olarak kuşatamamaktadırlar. Dikkat edilecek diğere önemli bir husus ise; sünnetin vakıa iken, hadisin bu vakıadan bir rivayet olduğu veya bazı kere de vakıa ile çelişen içerikte bir haber olabildiğidir.

Sünnetin İçeriğı

Sünnet hakkında önem ifade eden bir diğere konu da içerikle alakalıdır. Bunlar Rasulullah'ın yetkilerinin niteliğı ve alanı, söz ve davranışlarının kaynağı, onun sünnetine itaat etme keyfiyeti gibi konulardır. Bu konular aynı zamanda, Hz. Muhammed'in konumunu aydınlatan temel yaklaşımları ifade etmektedir.

Dinimizi Kur'an belirlemektedir. Ancak Kur'ani bir ahlakın ve mücadele tarzının oluşturulmasında ve Kur'an'ın bildirdiğı bazı hükümlerin uygulanmasında Hz. Muhammed'in örnekligi bizi yakinen ilgilendirmektedir. Kur'an'ın nasslarını yorumlarken de Hz. Muhammed'in sünneti bizim için en temel önceliğı oluşturmaktadır. O halde, dinimizin uygulama biçimini öğrenmek için başvurduğumuz sünnetin içeriğı hususunda sahip olmamız gereken kanaat, hepimizi ilzam eden bir gereklilik ise, zanni değil kafi delillere dayanmalıdır. Zaten Allahu Teala, örnek alınmasını ve itaat edilmesini istediğı rasulünün konumunu, Kur'an-ı Kerim'de yüzlerce ayetle yeterince açıklamıştır. Rasulullah (s)'in insan olarak vahiy öncesi ve vahiy sonrası durumu, bilgi kaynağı, görevi, kendisine yapılan gaybi yardımlar, ayrıcalıklı özel halleri, itaat edilmesi ve hüküm vermesi konusundaki yetki ve sınırları, kendisine yöneltilen uyarı ve ikazlar gibi konularda tasnif edebileceğimiz birçok ayet, yeterli düzeyde Hz. Muhammed'in konumunu ve sünnetinin değerini aydınlatmakta ve anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak anlaşılamayan tutum, sünnetin konumunu Kur'an'ın sübut ve delalet açısından kat'ilik taşıyan söz konusu ayetleri ile değerlendirmeyi yeterli bulmayıp, kat'ilik taşımayan bazı ahad haberlerle, gelenek içinde oluşmuş ön kabullerle,

hatta keşf gibi tamamen sübjektif ölçülerle birlikte değerlendirilmeye çalışılmasıdır. Oysa değerlendirilmeye çalışılan herhangi bir olay değil, dinimizin anlaşılmasında temel bir ölçü olayıdır. Temel ölçüler zan ve vehimlerden kalkılarak değil; muhkem, açık ve kesin delillerden kalkılarak kavranılabilir. Bu alanda yapılan yanlış, sünnetin sübutu konusunda olduğu gibi, sünnet ile hadisi aynı değerde görmek yanlışından da kaynaklanmaktadır.

Şu unutulmamalıdır ki, vakıa olarak Kur'an'ı belirleyen sünnet veya hadis veyahut icma ve kıyas değildir. Bizatihi belirleyici konumda olan, sünneti belirleyen ve yönlendiren Kur'an'dır. Din ile ilgili bütün belirlemelerin kaynağı, Rabbimizin Hz. Muhammed'e vahyettiği ve günümüze mütevatir bir yolla gelen korunmuş olan Kur'an-ı Kerim'dir. Sünnet dahil hiç bir rivayet ve hüküm, Kur'an nasslarının üstünde yeni bir ilke ve yeni bir görüş getiremez. O halde sünnet konusunun içeriğini belirlerken öncelikle başvuracağımız ve hükümleriyle kayıtlı kalacağımız asıl kaynak kitabımız olan Kur'an'dır.

Hz. Muhammed'in sünnetini zanni alan rivayetlerle ve tarih içinde oluşmuş farklı ön kabullerle değil; Kur'an'a ve vakıaya dayanan kesin ve kafi delillerle değerlendirebilmeliyiz.

NOTLARIM

A series of 20 horizontal dotted lines for writing notes.

Tevhidin ve tevhidi silsilenin köklerinden
hareketle içinde bulunduğu günü yorumlayabilen

Sorumlu,
Güzel ahlaklı,
Uyanıktan yana,
Fedakar,
Kuşatıcı,

Özgüven sahibi bir "Okul" olma iddiasındadır
"TEVHİD VE DÜŞÜNCE"

www.tevhidvedusunceokulu.com

www.facebook.com/tevhidvedusunce/

twitter.com/tevhidvedusunce

[instagram.com/tevhidvedusunce/](https://www.instagram.com/tevhidvedusunce/)